

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

İKTİSAT
FAKÜLTESİ
DERGİSİ

A U J F E

ANADOLU UNIVERSITY
JOURNAL OF FACULTY OF
ECONOMICS

ANADOLU
ÜNİVERSİTESİ

e-ISSN: 2687 – 4563

Anadolu Üniversitesi Yayınları

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ İKTİSAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

ANADOLU UNIVERSITY JOURNAL OF FACULTY OF ECONOMICS

Cilt / Volume: 2 Sayı / Number: 2

2020 – ESKİŞEHİR

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ İKTİSAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

ANADOLU UNIVERSITY JOURNAL OF FACULTY OF ECONOMICS

Sahibi: Anadolu Üniversitesi adına Rektör **Prof. Dr. Fuat ERDAL**

Owner: On behalf of Anadolu University, Rector **Prof. Dr. Fuat ERDAL**

2019 yılı itibariyle yayın hayatına başlayan Anadolu Üniversitesi İktisat Fakültesi Dergisi (AUJFE) online olarak yayınlanan ve dergiye gönderilen çalışmaların değerlendirme sürecinin elektronik ortamda çift-kör (double-blinded) hakem yöntemiyle yürütüldüğü hakemli ve bilimsel bir dergidir. Temel amacı, açık erişim yoluyla bilginin paylaşılmasına ve değere dönüşmesini sağlamaya katkıda bulunmaktadır.

Dergi iktisat, maliye, sosyal politika ve çalışma ilişkileri, kamu yönetimi, siyaset bilimi ve uluslararası ilişkiler alanlarındaki bilimsel eserleri yayınlamaktadır. Derginin yayın dili Türkçe ve İngilizcedir. "Araştırma makalesi", "derleme", "editöre mektup" ve "kitap yorumları" türünden bilimsel metinler, yazım kurallarına uygun hazırlanmış olmaları koşuluyla değerlendirmeye kabul edilmektedir. Değerlendirilmek üzere dergiye gönderilen metinlerin, daha önce yayınlanmamış, yayınlanmak üzere kabul edilmemiş ve yayınlanmak için değerlendirilme sürecinde olmaması gerekmektedir. Değerlendirme sürecinde olan ve yayınlanan eserlerin sorumluluğu tümüyle yazar(lar)a aittir.

Anadolu University Journal of Faculty of Economics (AUJFE), which started its publication in 2019, is a peer-reviewed and scientific journal in which the evaluation process of the studies published online and sent to the journal is carried out by double-blinded referee method. Its main purpose is to contribute to the sharing and transformation of information through open access.

The journal publishes scientific articles on economics, public finance, social policy and labor relations, public administration, political science and international relations. The language of the journal is Turkish and English. Scientific texts such as "research article", "literature review", "letters to editor" and "book reviews" are accepted for evaluation provided they are prepared in accordance with the spelling rules. The manuscripts submitted to the journal for review should not be previously published, accepted for publication and should not be in the process of being evaluated for publication. The responsibility of the published and published works belongs to the author(s).

AUJFE’de yayımlanan tüm eserlerin yayın hakkı Anadolu Üniversitesi’ne aittir.

Anadolu University holds the copyright of all published material that appear in AUJFE.

Yazışma Adresi / Address: Anadolu Üniversitesi İktisat Fakültesi İktisat Fakültesi Dergisi
Yunusemre Kampüsü 26470 Tepebaşı - ESKİŞEHİR

e-mail: iktisatdergi@anadolu.edu.tr **web:** <https://dergipark.org.tr/tr/pub/aujfe>

e-ISSN: 2687 - 4563

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ İKTİSAT FAKÜLTESİ DERGİSİ
ANADOLU UNIVERSITY JOURNAL OF FACULTY OF ECONOMICS

Editör/Editor: Prof. Dr. Selim BAŞAR

Adres/Address: Anadolu Üniversitesi İktisat Fakültesi Çalışma Ekonomisi ve
Endüstri İlişkileri Bölümü
26470 Eskişehir - Turkey

Tel/Phone: +90 222 335 05 80 **dahili/ext:** 2567

Faks/Fax: +90 222 320 13 04

e-posta/e-mail: selim@anadolu.edu.tr

Editör Yardımcısı/Associate Editor: Dr. Öğr. Üy. Abdurrahman TARAĞTAŞ

Adres/Address: Anadolu Üniversitesi İktisat Fakültesi Maliye Bölümü
26470 Eskişehir - Turkey

Tel/Phone: +90 222 335 05 80 **dahili/ext:** 2641

Faks/Fax: +90 222 320 13 04

e-posta/e-mail: ataraktas@anadolu.edu.tr

YAYIN KURULU / EDITORIAL BOARD

Prof. Dr. Selim BAŞAR

Prof. Dr. Şebnem Tosunoğlu

Prof. Dr. Nezih Varcan

Prof. Dr. Bülent Günsoy

Prof. Dr. Süleyman Sözen

Prof. Dr. Nejat Doğan

DANIŐMA KURULU / ADVISORY BOARD

Süleyman SÖZEN – Anadolu Üniversitesi

Şebnem TOSUNOĞLU - Anadolu Üniversitesi

Güler GÜNŞOY - Anadolu Üniversitesi

Bülent GÜNŞOY- Anadolu Üniversitesi

A. İlhan ORAL - Anadolu Üniversitesi

Selim BAŞAR – Anadolu Üniversitesi

Nilgün Ç. USLU - Anadolu Üniversitesi

Sevgi GEREK- Anadolu Üniversitesi

Bülent AÇMA - Anadolu Üniversitesi

Cenap ÇAKMAK - Anadolu Üniversitesi

H. Nüvit OKTAY - Anadolu Üniversitesi

Sezgin AÇIKALIN - Anadolu Üniversitesi

Yılmaz KILIÇASLAN - Anadolu Üniversitesi

Canatay HACIKÖYLÜ - Anadolu Üniversitesi

Erhan AKDEMİR - Anadolu Üniversitesi

Süleyman ÇELİK – Anadolu Üniversitesi

Seda TEKELİ - Anadolu Üniversitesi

C. Barlas ARSLAN - Anadolu Üniversitesi

Abdurrahman TARAKTAŐ - Anadolu Ü.

Fatma T. KOYUNCU - Anadolu Üniversitesi

Duru Ő. AKDEMİR - Anadolu Üniversitesi

Gürsel GÜR - Ankara Üniversitesi

Zeynep K. ÖNDER - Anadolu Üniversitesi

İbrahim KAYA– Anadolu Üniversitesi

Fatih TEMİZEL- Anadolu Üniversitesi

Elif DAĞDEMİR - Anadolu Üniversitesi

Saime ÖNCE - Anadolu Üniversitesi

M. Recep OKUR - Anadolu Üniversitesi

Gökhan KUŐ - Anadolu Üniversitesi

Sinan AYDIN - Anadolu Üniversitesi

İlker USTA - Anadolu Üniversitesi

Mehmet FIRAT - Anadolu Üniversitesi

F. Zeynep ÖZATA - Anadolu Üniversitesi

Erkan ÜYÜMEZ - Anadolu Üniversitesi

Dilek BAYBORA- Anadolu Üniversitesi

Emel ŞIKLAR– Anadolu Üniversitesi

Kemal YILDIRIM - Anadolu Üniversitesi

Ethem ESEN- Anadolu Üniversitesi

Erkan ÖZATA - Anadolu Üniversitesi

M. Oğuz ARSLAN - Anadolu Üniversitesi

B. Yelda UÇKAN - Anadolu Üniversitesi

Metin ÇOŞKUN - Anadolu Üniversitesi

Selim YILDIRIM - Anadolu Üniversitesi

Murat ERCAN - Anadolu Üniversitesi

A. Çiğdem KIREL - Anadolu Üniversitesi

Banu U. HEKİMLER - Anadolu Üniversitesi

HAKEM KURULU / REVIEW BOARD

Emrah Acar, (İstanbul Teknik Ü.)	Figen Altuğ, (İstanbul Ü.)	Serpil Aygün Cengiz, (Başkent Ü.)
Abdullatif Acarlıoğlu, (Anadolu Ü.)	Alper Altunay, (Anadolu Ü.)	Oya Aytemiz Seymen, (Balıkesir Ü.)
Işıl Açıkalın, (Anadolu Ü.)	Hüseyin Altunbaş, (Selçuk Ü.)	Hülya Bakırtaş, (Aksaray Ü.)
Sezgin Açıkalın, (Anadolu Ü.)	Mustafa Altunoğlu, (Anadolu Ü.)	İbrahim Bakırtaş, (Aksaray Ü.)
Bülent Açma, (Anadolu Ü.)	Serpil Altınırnak, (Anadolu Ü.)	Tahir Balcı, (Çukurova Ü.)
F. Râna Adaçay,(Anadolu Ü.)	A. Ender Altunoğlu, (Muğla Ü.)	Zülal Balpınar, (Anadolu Ü.)
O. Cem Adıgüzel, (Anadolu Ü.)	Handan Anıl, (Anadolu Ü.)	Kerim Banar, (Anadolu Ü.)
Aslı Afşar,(Anadolu Ü.)	Mustafa Apaydın, (Çukurova Ü.)	A. Barış Baraz, (Anadolu Ü.)
Muharrem Afşar,(Anadolu Ü.)	İlker Murat Ar, (KTÜ)	Gülfidan Barış, (Anadolu Ü.)
Asuman Ağaçsapan,(Anadolu Ü.)	Metin Argan, (Anadolu Ü.)	Bilgin Bari, (Anadolu Ü.)
Esmahan Ağaoğlu,(Anadolu Ü.)	M. Zafer Arıcan, (Bahçeşehir Ü.)	Ali Baş, (Selçuk Ü.)
Ahmet Ağca, (Dumlupınar Ü.)	M. Necip Arman, (Adnan Menderes Ü.)	Mehmet Başar, (Anadolu Ü.)
Feyza Ağlargoş, (Anadolu Ü.)	Zeki Arsal, (Abant İzzet Baysal Ü.)	E. Sema Batu, (Anadolu Ü.)
Ömer Akat,(Uludağ Ü.)	M. Oğuz Arslan, (Anadolu Ü.)	Dilek Baybora, (Anadolu Ü.)
Nazire Akbulut,(Gazi Ü.)	Özgür Arun, (Akdeniz Ü.)	Onur Baycan, (Anadolu Ü.)
Yavuz Akbulut,(Anadolu Ü.)	Murat Aslan, (Osmangazi Ü.)	Gaye Baycık, (Ankara Ü.)
Erhan Akdemir, (Anadolu Ü.)	Engin Aslanargun, (Düzce Ü.)	Sevil Bayçu, (Anadolu Ü.)
Tahir Akgemci,(Selçuk Ü.)	H. Rıza Aşikoğlu, (Afyon Kocatepe Ü.)	Ayhan Bayrak, (Anadolu Ü.)
Yılmaz Akgündüz, (Mersin Ü.)	O. Bige Aşkun Yıldırım, (Marmara Ü.)	A. Kemal Bayram, (Afyon Kocatepe Ü.)
Semiha Akıncı,(Anadolu Ü.)	Nejdet Atabek, (Anadolu Ü.)	Fatih Bayram, (Karabük Ü.)
Şebnem Akipek Öcal, (Ankara Ü.)	Murat Ataizi, (Anadolu Ü.)	Nuran Bayram, (Uludağ Ü.)
Mine Akkan, (Dokuz Eylül Ü.)	Murat Atalı, (Yakın Doğu Ü.)	M. Fatih Bayramoğlu, (B. Ecevit Ü.)
Tolga Akkaya, (Anadolu Ü.)	Özlem Atalık, (Anadolu Ü.)	Suzan Duygu Bedir Erişti, (Anadolu Ü.)
Meryem Akoğlan Kozak,(Anadolu Ü.)	Gökhan Atılğan, (Ankara Ü.)	Çetin Bektaş, (Erzincan Ü.)
H. Kıvanç Aksoy,(Osmangazi Ü.)	Mustafa Avcı, (Anadolu Ü.)	Ş. Dilek Belet, (Anadolu Ü.)
Şafak Aksoy, (Akdeniz Ü.)	Erdal Aydemir, (Süleyman Demirel Ü.)	Serap Benligiray, (Anadolu Ü.)
E. Ozan Aksöz, (Anadolu Ü.)	Aslı Elif Aydın, (İstanbul Bilgi Ü.)	C. Necat Berberoğlu, (Anadolu Ü.)
Munise Tuba Aktaş, (Anadolu Ü.)	Belgin Aydın, (Anadolu Ü.)	Senem Besler, (Anadolu Ü.)
Murat Akyıldız, (Anadolu Ü.)	C. Hakan Aydın, (Anadolu Ü.)	Faik Bilgili, (Erciyes Ü.)
Feriştah Alanyalı, (Anadolu Ü.)	Nurhan Aydın, (Anadolu Ü.)	Yılmaz Bingöl, (Yıldırım Beyazıt Ü.)
H. Sabri Alanyalı, (Anadolu Ü.)	Sinan Aydın, (Anadolu Ü.)	Haluk Birsen, (Anadolu Ü.)
Ertuğrul Algan, (Anadolu Ü.)	Şule Aydın Tükeltürk, (Trakya Ü.)	Mutlu Binark, (Başkent Ü.)
Mete Alım, (Atatürk Ü.)	Ufuk Aydın, (Anadolu Ü.)	Tamer Bolat, (Balıkesir Ü.)
Nesrin Alptekin, (Anadolu Ü.)	Enver Aydoğan, (Gazi Ü.)	Nilüfer Boran Güneysu, (Anadolu Ü.)
Erol Altınsapan, (Anadolu Ü.)	Mesut Aygün, (Anadolu Ü.)	Erdoğan Boz, (Osmangazi Ü.)

Yücel Bozdağlıoğlu, (A. Menderes Ü.)	Şule Daldal, (Marmara Ü.)	Serra Eren Sarioğlu, (İstanbul Ü.)
Müjgan Bozkaya, (Anadolu Ü.)	Murat Cem Demir, (Tunceli Ü.)	İclal Ergenç, (Ankara Ü.)
Deniz Börü, (Marmara Ü.)	Emine Demiray, (Anadolu Ü.)	Ali Ergur, (Galatasaray Ü.)
Semih Bükler, (Ufuk Ü.)	Uğur Demiray, (Anadolu Ü.)	Çağrı Erhan, (Ankara Ü.)
Köksal Büyük, (Anadolu Ü.)	Mete Dibo, (Hitit Ü.)	Nuri Erişgin, (Ankara Ü.)
Aytekin Can, (Selçuk Ü.)	İbrahim H. Diken, (Anadolu Ü.)	Serap Erkoç, (Anadolu Ü.)
Gürhan Can, (Anadolu Ü.)	Meltem D. Caniklioğlu, (İzmir Eko. Ü.)	Erhan Eroğlu, (Anadolu Ü.)
Verda Canbey Özgüler, (Anadolu Ü.)	Nejat Doğan, (Anadolu Ü.)	A. Figen Ersoy, (Anadolu Ü.)
Aydan Cavcar, (Anadolu Ü.)	Sema Doğan, (Hacettepe Ü.)	Ali Ersoy, (Anadolu Ü.)
Metin Coşkun, (Anadolu Ü.)	Ahmet Doğanay, (Çukurova Ü.)	N. Figen Ersoy, (Anadolu Ü.)
Füsun Curaoğlu, (Anadolu Ü.)	Osman Doğru, (Marmara Ü.)	Mesut Erşan, (Osmangazi Ü.)
Nilgün Çağlarırmak Uslu, (Anadolu Ü.)	Recai Dönmez, (Anadolu Ü.)	Bülend Aydın Ertekin, (Anadolu Ü.)
Celil Çakıcı, (Mersin Ü.)	Seyyare Duman, (Anadolu Ü.)	Hakan Ertem, (Marmara Ü.)
Mustafa Çakır, (Anadolu Ü.)	Gül Durmuşoğlu Köse, (Anadolu Ü.)	Murat Ertuğrul, (Anadolu Ü.)
Tufan Çakır, (Anadolu Ü.)	Hasan Durucasu, (Anadolu Ü.)	Ethem Esen, (Anadolu Ü.)
Ahmet Ferda Çakmak, (B. Ecevit Ü.)	Şemsettin Edeer, (Anadolu Ü.)	Halim Esen, (Anadolu Ü.)
Cenap Çakmak, (Osmangazi Ü.)	Ayla Efe, (Anadolu Ü.)	Rana Eşkinat, (Anadolu Ü.)
Şuayyip Çalış, (Sakarya Ü.)	Vedat Ekergil, (Anadolu Ü.)	H. Mahir Fisunoğlu, (Çukurova Ü.)
Hasan Çalışkan, (Anadolu Ü.)	Aykut Ekinci, (Bilecik Şeyh Edebali Ü.)	A. Ercan Gegez, (Marmara Ü.)
Nazım Çatalbaş, (Anadolu Ü.)	Filiz Ekinci, (Bilecik Şeyh Edebali Ü.)	Evrin Genç Kumtepe, (Anadolu Ü.)
Eren Çaşkurlu, (Gazi Ü.)	Nilgun Elam, (Anadolu Ü.)	Ender Gereade, (Anadolu Ü.)
G. Serap Çekerol, (Anadolu Ü.)	Oktay Emir, (Anadolu Ü.)	H. Nüvit Gerek, (Anadolu Ü.)
Kamil Çekerol, (Anadolu Ü.)	Fikret Er, (Anadolu Ü.)	Sevgi Gerek, (Anadolu Ü.)
Adnan Çelik, (Selçuk Ü.)	İrem Erdem Aydın, (Anadolu Ü.)	M. Cem Girgin, (Anadolu Ü.)
H. Eray Çelik, (Yüzüncü Yıl Ü.)	A. Volkan Erdemir, (Erciyes Ü.)	Ümit Girgin, (Anadolu Ü.)
Zafer Çelik, (Yıldırım Beyazıt Ü.)	Erkan Erdemir, (Osmangazi Ü.)	Emre Gökalt, (Anadolu Ü.)
C. Cengiz Çelikoğlu, (Dokuz Eylül Ü.)	Ceyda Erden, (Anadolu Ü.)	Zeliha Gökalt, (Anadolu Ü.)
Aydem Çiftçioğlu, (Uludağ Ü.)	Zeynep Erdinç, (Anadolu Ü.)	Doğan Gökbel, (Anadolu Ü.)
Melih Çildir, (ESOGÜ)	B. Zafer Erdoğan, (Anadolu Ü.)	Nazlı Gökçe, (Anadolu Ü.)
Orhan Çoban, (Selçuk Ü.)	Levent Erdoğan, (Anadolu Ü.)	Orhan Gökçe, (Selçuk Ü.)
Sıtkı Çorbacioğlu, (Osmangazi Ü.)	Melih Erdoğan, (Anadolu Ü.)	Seda Gökmen, (Ankara Ü.)
Zühal Çubukçu, (Osmangazi Ü.)	Meltem Erdoğan, (Anadolu Ü.)	Mustafa Göksu, (Gazi Ü.)
Elif Dağdemir, (Anadolu Ü.)	N. Kemal Erdoğan, (Anadolu Ü.)	Temmuz Gönc, (Anadolu Ü.)
Özcan Dağdemir, (Osmangazi Ü.)	Nurten Erdoğan, (Anadolu Ü.)	Ece Göztepe, (Bilkent Ü.)
Banu Dağtaş, (Anadolu Ü.)	Serap Erdoğan, (Anadolu Ü.)	Ekrem Gül, (Sakarya Ü.)
Erdal Dağtaş, (Anadolu Ü.)	Şenol Erdoğmuş, (Osmangazi Ü.)	Yasemin Gülbahar, (Ankara Ü.)

Fuat Güllüpinar, (Anadolu Ü.)	Serap Kamışlı, (Bilecik Ü.)	Umut Koç, (Osmangazi Ü.)
Gülnihal Gülmez, (Anadolu Ü.)	Nuray Karaca, (Anadolu Ü.)	Serpil Koçdar, (Anadolu Ü.)
Zehra Gülmüş, (Anadolu Ü.)	Nejdet Karadağ, (Anadolu Ü.)	Emine Kolaç, (Anadolu Ü.)
Gürer Gülsevin, (Ege Ü.)	A. Aziz Karagül, (Anadolu Ü.)	Osman Konuk, (Afyon Kocatepe Ü.)
Mehmet Gültekin, (Anadolu Ü.)	Erdal Karakaş, (Bilecik Ü.)	İsa Korkmaz, (Necmettin Erbakan Ü.)
Erdal Gümüş, (Osmangazi Ü.)	Hakan Karakehya, (Anadolu Ü.)	Şenol Korkut, (ESOGÜ)
Erhan Gümüş, (ÇOMÜ.)	Ahmet Karakocalı, (Anadolu Ü.)	Cüneyt Koyuncu, (Bilecik Ü.)
Gülten Gümüştekin, (Dumlupınar Ü.)	Kurtuluş Karamustafa, (Erciyes Ü.)	Nazmi Kozak, (Anadolu Ü.)
Semra Günay Aktaş, (Anadolu Ü.)	Elif Karaosmanoğlu, (İstanbul T. Ü.)	Diñçay Köksal, (ÇOMÜ.)
Kerim Gündoğdu, (Adnan Menderes Ü.)	Ekrem Karayılmazlar, (Pamukkale Ü.)	Erdoğan Köse, (Atatürk Ü.)
Erdin Gündüz, (Anadolu Ü.)	Fatih Karcıoğlu, (Atatürk Ü.)	Sevinç Köse, (Celal Bayar Ü.)
Fatime Güneş, (Anadolu Ü.)	Bilhan Kartal, (Anadolu Ü.)	Mustafa Naci Kula, (ESOGÜ)
İhsan Güneş, (Anadolu Ü.)	Filiz Kartal, (TODAİE)	A. Tolga Kumtepe, (Anadolu Ü.)
Güler Günsoy, (Anadolu Ü.)	Saadet Kasman, (Dokuz Eylül Ü.)	Zekeriya Kurşun, (Marmara Ü.)
H. İbrahim Gürcan, (Anadolu Ü.)	Tuğrul Katoğlu, (Bilkent Ü.)	Gülsün Kurubacak, (Anadolu Ü.)
Necmi Gürsakal, (Uludağ Ü.)	Yüksel Kavak, (Hacettepe Ü.)	Mesut Kurulgan, (Anadolu Ü.)
Meral Güven, (Anadolu Ü.)	A. Yalçın Kaya, (Selçuk Ü.)	Erol Kutlu, (Anadolu Ü.)
Canatay Hacıköylü, (Anadolu Ü.)	Ergün Kaya, (Anadolu Ü.)	Önder Kutlu, (Selçuk Ü.)
Ayhan Hakan, (Anadolu Ü.)	M. Mesut Kayalı, (Dumlupınar Ü.)	Abdullah Kuzu, (Anadolu Ü.)
Hakan Hakeri, (İstanbul Medeniyet Ü.)	S. Yüksel Kaygusuz, (Uludağ Ü.)	İsmail Küçükaksoy, (Dumlupınar Ü.)
Ali Halıcı, (Başkent Ü.)	Şaban Kayıhan, (FSMVÜ)	Derman Küçükaltan, (İstanbul Arel Ü.)
Şaduman Halıcı, (Anadolu Ü.)	İlknur Keçik, (Anadolu Ü.)	Yakup Küçükkale, (KTÜ)
Emel Hanağası, (Ankara Ü.)	Gülpınar Kelemci, (Marmara Ü.)	Aykut Lenger, (Ege Ü.)
Gürkan Haşit, (Bilecik Şeyh Edebali Ü.)	Aşkın Keser, (Uludağ Ü.)	Elçin Macar, (YTÜ)
Yasemin Işıқтаç, (İstanbul Ü.)	Mehmet Kesim, (Anadolu Ü.)	Muhsin Macit, (Anadolu Ü.)
Ayşe İlker, (Celal Bayar Ü.)	Uğur Keskin, (Anadolu Ü.)	Nazif Mandacı, (Yaşar Ü.)
İbrahim İlkhan, (Selçuk Ü.)	Metin Kılıç, (Karabük Ü.)	İlknur Maviş, (Anadolu Ü.)
S. Zeki İmamoğlu, (Gebze Ü.)	Ramazan Kılıç, (Dumlupınar Ü.)	Mehmet Mercan, (Hakkari Ü.)
İsa İpçioğlu, (Bilecik Şeyh Edebali Ü.)	Yılmaz Kılıçaslan, (Anadolu Ü.)	Ali Meydan, (Nevşehir Ü.)
Hasan İslatince, (Anadolu Ü.)	Barış Kılınç, (Anadolu Ü.)	Bilçin Meydan, (Uludağ Ü.)
İlknur İstifci, (Anadolu Ü.)	H. Selçuk Kıray, (Anadolu Ü.)	M. Emin Mutlu, (Anadolu Ü.)
Ö. Faruk İşcan, (Atatürk Ü.)	İbrahim Kırcova, (Yıldız Teknik Ü.)	Zaur Mükerrerem, (Anadolu Ü.)
Erkan İznik, (Anadolu Ü.)	Çiğdem Kirel, (Anadolu Ü.)	Meltem N. Velioğlu, (A. İ. Baysal Ü.)
Yusuf Kaderli, (Adnan Menderes Ü.)	Şölen Kipöz, (İzmir Ekonomi Ü.)	Yavuz Odabaşı, (Anadolu Ü.)
C. Hakan Kağnıcıoğlu, (Anadolu Ü.)	Fatma Kocabaş, (Anadolu Ü.)	Aytunga Oğuz, (Dumlupınar Ü.)
Melik Kamışlı, (Bilecik Ü.)	Fatma K. Sündal, (Anadolu Ü.)	Neval Okan, (Anadolu Ü.)

Emel Oktay, (Hacettepe Ü.) Ahmet Öztürk, (Uludağ Ü.) Serap Suğur, (Anadolu Ü.)
M. Recep Okur, (Anadolu Ü.) Feride Öztürk, (Dumlupınar Ü.) Zerrin Sungur, (Anadolu Ü.)
Erdal Onar, (Bilkent Ü.) Kadriye Öztürk, (Anadolu Ü.) A. Nurhan Şakar, (Anadolu Ü.)
A. İlhan Oral, (Anadolu Ü.) M. Canan Öztürk, (Anadolu Ü.) Hüseyin Şen, (Yıldırım Beyazıt Ü.)
Nezih Orhon, (Anadolu Ü.) Sevgi Ayşe Öztürk, (Anadolu Ü.) S. Yücel Şenyurt, (Gazi Ü.)
A. Şevket Ovalı, (Dokuz Eylül Ü.) Zafer Öztürk, (Bülent Ecevit Ü.) Emel Şıklar, (Anadolu Ü.)
Mine Oyman, (Anadolu Ü.) Gülsev Pakkan, (Başkent Ü.) İlyas Şıklar, (Anadolu Ü.)
Serdar Öge, (Selçuk Ü.) Canan Parla, (Anadolu Ü.) Ali Şimşek, (Anadolu Ü.)
Serdar Ögel, (Afyon Kocatepe Ü.) Didem Paşaoğlu Baş, (Anadolu Ü.) İsmail Şiriner, (Kocaeli Ü.)
Oktay Öksüzler, (Anadolu Ü.) Cem Pekman, (Marmara Ü.) Deniz Şükrioğlu, (Bülent Ecevit Ü.)
Kemal Öktem, (Hacettepe Ü.) Helga Rittersberger-Tılıç, (ODTÜ) Deniz Taşcı, (Anadolu Ü.)
Nalan Ölmezoğulları, (Uludağ Ü.) Cem Saatçioğlu, (İstanbul Ü.) Demet Taşdelen, (Anadolu Ü.)
Saime Önce, (Anadolu Ü.) H. İbrahim Sağlam, (Sakarya Ü.) İskender Taşdelen, (Anadolu Ü.)
Tuncay Önder, (Gazi Ü.) Mustafa Sağlam, (Anadolu Ü.) Ozan Ercan Taşkın, (Anadolu Ü.)
Ahmet Özalp, (Hitit Ü.) Necdet Sağlam, (Anadolu Ü.) Çoşkun Taştan, (Ağrı İbrahim Çeçen Ü.)
Erkan Özata, (Anadolu Ü.) Songül Sallan Gül, (S. Demirel Ü.) Ümit Tatlıcan, (Adnan Menderes Ü.)
F. Zeynep Özata, (Anadolu Ü.) A. Yaşar Sarıbay, (Uludağ Ü.) A. Tolga Tek, (Anadolu Ü.)
F. Hülya Özcan, (Anadolu Ü.) Arif Sarıçoban, (Hacettepe Ü.) Ahmet Tekin, (Osmangazi Ü.)
M. Tevfik Özcan, (İstanbul Ü.) Melike Sayıl, (Hacettepe Ü.) Fatih Temizel, (Anadolu Ü.)
Ömer Özçiçek, (Gaziantep Ü.) Seval Selimoğlu, (Anadolu Ü.) Filiz Tepecik, (Anadolu Ü.)
Aşkın Özdağoğlu, (Dokuz Eylül Ü.) Celalettin Serinkan, (Pamukkale Ü.) M. Necdet Timur, (Anadolu Ü.)
Ali Özdemir, (Anadolu Ü.) Serdar Sever, (Anadolu Ü.) Filiz Tiryakioğlu, (Anadolu Ü.)
A. Murat Özdemir, (Hacettepe Ü.) Güven Sevil, (Anadolu Ü.) Mehpare Tokay Argan, (Bilecik Ü.)
Erkan Özdemir, (Uludağ Ü.) Adnan Sevim, (Anadolu Ü.) Selahattin Tolkun, (Anadolu Ü.)
Arzu Özen, (Anadolu Ü.) Nurdan Sevim, (Bilecik Ü.) H. Zümrüt Tonus, (Anadolu Ü.)
Mustafa Özer, (Anadolu Ü.) Şerafettin Sevim, (Dumlupınar Ü.) Özgür Tonus, (Anadolu Ü.)
Alper Özer, (Ankara Ü.) Uğur Sevim, (Giresun Ü.) Elif Toprak, (Anadolu Ü.)
Ömer Özer, (Anadolu Ü.) Selami Sezgin, (Osmangazi Ü.) Metin Toprak, (İstanbul Ü.)
Hicran Özgüner Kılıç, (Karabük Ü.) İ. Özgür Soğancı, (Anadolu Ü.) Cengiz Toraman, (Gaziantep Ü.)
Aydın Ziya Özgür, (Anadolu Ü.) Başak Solmaz, (Selçuk Ü.) Ömer Torlak, (Karatay Ü.)
Enver Özkalp, (Anadolu Ü.) Harun Sönmez, (Anadolu Ü.) A. Nil Tosun, (Hacettepe Ü.)
Ali Ekrem Özkul, (Anadolu Ü.) H. Cenk Sözen, (Başkent Ü.) Cevat Tosun, (Gazi Ü.)
Hayrettin Özler, (Dumlupınar Ü.) Süleyman Sözen, (Anadolu Ü.) M. Umur Tosun, (Hacettepe Ü.)
Ahmet Özmen, (Anadolu Ü.) Meriç Subaşı Ertekin, (Anadolu Ü.) B. Tuğberk Tosunoğlu, (Anadolu Ü.)
Müjdat Özmen, (Osmangazi Ü.) N. Bulbin Sucuoğlu, (Ankara Ü.) Şebnem Tosunoğlu, (Anadolu Ü.)
Selami Özsoy, (Abant İzzet Baysal Ü.) Nadir Suğur, (Anadolu Ü.) M. Mahur Tulum, (Anadolu Ü.)

Duygu Tunalı, (Anadolu Ü.)	A. Oğuz Ünlüer, (Anadolu Ü.)	Zekeriya Yıldırım, (Anadolu Ü.)
Özhan Tuncay, (İzmir Katip Çelebi Ü.)	Çağla Ünlütürk Ulutaş, (Pamukkale Ü.)	Sıtkı Yıldız, (Kırıkkale Ü.)
Nurcan Turan, (Anadolu Ü.)	Yılmaz Ürper, (Anadolu Ü.)	Zeki Yıldız, (Osmangazi Ü.)
Ü. Deniz Turan, (Anadolu Ü.)	M. Erkan Üyümez, (Anadolu Ü.)	Abdullah Yılmaz, (Anadolu Ü.)
Melih Turğut, (Osmangazi Ü.)	İlhan Üzülmöz, (Gazi Ü.)	Ali Yılmaz, (Ondokuz Mayıs Ü.)
Hasan Tutar, (Sakarya Ü.)	İ. Yaşar Vural, (R. T. Erdoğan Ü.)	Hakan Yılmaz, (Anadolu Ü.)
A. Umut Türkcan, (Anadolu Ü.)	Sezgin Vuran, (Anadolu Ü.)	Özlem Yılmaz, (ODTÜ)
Erhan Türker, (Anadolu Ü.)	Esra Yakut, (Anadolu Ü.)	R. Ayhan Yılmaz, (Anadolu Ü.)
H. Gökçe Türkoğlu, (Yaşar Ü.)	Kemal Yakut, (Anadolu Ü.)	Rasim Yılmaz, (Namık Kemal Ü.)
A. Sibel Türküm, (Anadolu Ü.)	Abdullah Yalama, (Osmangazi Ü.)	Sinan Yılmaz, (Bülent Ecevit Ü.)
Ayşe Nur Tütüncü, (İstanbul Ü.)	Rahmi Yamak, (KTÜ)	Veysel Yılmaz, (Osmangazi Ü.)
B. Yelda Uçkan, (Anadolu Ü.)	Handan Yavuz, (Anadolu Ü.)	Medet Yolal, (Anadolu Ü.)
Banu Uçkan, (Anadolu Ü.)	Sutay Yavuz, (TODAİE)	Mehmet Yüce, (Uludağ Ü.)
Nurullah Uçkun, (Osmangazi Ü.)	Şahinde Yavuz, (KTÜ)	Betül Yüce Dural, (Anadolu Ü.)
Sezen Uludağ, (Anadolu Ü.)	Nazan Yelkikalan, (ÇOMÜ)	Bülent Yücel, (Anadolu Ü.)
Nazmi Ulutak, (Anadolu Ü.)	Serdar Yener, (Sinop Ü.)	Süleyman Yükçü, (Dokuz Eylül Ü.)
Canan Uluyağcı, (Anadolu Ü.)	İbrahim Yerebakan, (R. T. Erdoğan Ü.)	A. Haluk Yüksel, (Anadolu Ü.)
M. Fatih Uşan, (Yıldırım Beyazıt Ü.)	Ahmet Yıkılmış, (Abant İ. Baysal Ü.)	Coşğül Yüksel, (Anadolu Ü.)
Gülriiz Uygur, (Ankara Ü.)	Hakan Yıldırım, (Marmara Ü.)	Erkan Yüksel, (Anadolu Ü.)
Doğan Uysal, (Celal Bayar Ü.)	Halil Yıldırım, (Sakarya Ü.)	Mezher Yüksel, (Kırıkkale Ü.)
Ferruh Uztuğ, (Anadolu Ü.)	Kemal Yıldırım, (Anadolu Ü.)	N. Aysun Yüksel, (Anadolu Ü.)
Elif Uzun, (Anadolu Ü.)	Nihal Yıldırım Mızrak, (Anadolu Ü.)	Deniz Yüncü, (Anadolu Ü.)
Turgay Uzun, (Muğla Sıtkı Koçman Ü.)	Selim Yıldırım, (Anadolu Ü.)	A. Tülin Yürük, (Anadolu Ü.)
Seyfettin Ünal, (Dumlupınar Ü.)	Soner Yıldırım, (ODTÜ)	T. Volkan Yüzer, (Anadolu Ü.)
Sezen Ünlü, (Anadolu Ü.)	Yavuz Yıldırım, (ÇOMÜ)	Mahmut Zortuk, (Dumlupınar Ü.)

İÇİNDEKİLER / CONTENT

MAKALELER / ARTICLES

External Debt Sustainability in Turkey

Türkiye'de Dış Borcun Sürdürülebilirliği

Tuğba DAYIOĞLU - Mustafa Burak GÜRBÜZ - Yılmaz AYDIN 1 - 15

An Example to Political Participation within Global Governance: Democracy Festivals Association

Küresel Yönetişim Kapsamında Siyasal Katılım Örneği:
Demokrasi Festivalleri Birliği

Caner AKKAYA 16 - 33

In Higher Education Institutions the Problems that may Occur During the Appointment Process Due to Different Regulations

Yükseköğretim Kurumlarında Öğretim Üyelğine Atanma
Sürecinde Farklı Düzenlemeler Nedeniyle Yaşanabilecek Sorunlar

Nezih VARCAN..... 34 - 48

Türkiye'de Dış Borcun Sürdürülebilirliği

External Debt Sustainability in Turkey

Tuğba DAYIOĞLU¹

Mustafa Burak GÜRBÜZ²

Yılmaz AYDIN³

Başvuru Tarihi: 31.08.2020

Kabul Tarihi: 17.12.2020

Özet

Dış borçların sürdürülebilirliği diğer ülkeler için olduğu kadar Türkiye için de önem taşıyan bir konudur. Bunun nedenlerinden biri olan birçok ülkenin hem borçlarını ödemek hem de yeniden borç bulmak için IMF 'in önerdiği sıkı politikaları uygulamak zorunda olmaları takip etmiştir. Sözkonusu yaşanan ekonomik kriz dönemi ve anti-enflasyonist politikalar dış borçları yeniden sürdürülebilir kılmıştır. Özellikle son zamanlarda siyasette ve ekonomide yaşanan belirsizlikler, artan enflasyon ve düşen GSMH büyüme oranları ile yükselen kamu açıkları dış borç konusunu gündeme getirmiştir. Bu çalışmada öncelikle dış borçların sürdürülebilirliğine değinilmiştir. Daha sonraki bölümde dış borçların sürdürülebilirliği, toplam dış borçlar, ihracat ve Gayri Safi Milli Hasıla değişkenleri 2010-2018 dönemleri için ekonometrik yöntem olan ARIMA modeli oluşturularak sözkonusu geçmiş dönem değerlerinden oluşan değerler ele alınarak 2018-2022 dönemleri için ileriye dönük dört yıllık öngörü yapılmıştır. Bu yıllardan elde edilen oranlar ile borçlanma oranları elde edilmiş ve sonuç olarak ihracat oranında dış borçların sürdürülebilirliği risk taşımazken GSMH için önümüzdeki iki yıl risk sınırı içinde olduğu ancak 2022' de riskin olmadığı sinyalleri öngörülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Dış Borcun Sürdürülebilirliği, ARIMA model, Öngörü

JEL Sınıflandırması: C22, C52, F34

Abstract

The sustainability of external debt is an issue of importance in Turkey as it is for other countries. One of the reasons that many countries had to implement the strict policies proposed by the IMF in order to repay and to find debt again. This period of economic crisis and anti-inflationary policies made the external debt sustainable again. Especially the recent uncertainties in politics and economy, increasing inflation and decreasing GDP growth rates and rising public deficits have raised the issue of foreign debt. In this study, sustainability of external debts is mentioned first. In the following section we consider the total external debt, export and Gross National Product variables for the period 2010-2018 in the ARIMA model which is the econometric method. We created the for four- year forecasting 2018 and 2022 was made by considering the past values. The ratios obtained from these years and the borrowing rates were obtained and as a result, the sustainability of external debts in the export ratio did not carry any risk, but signals that GDP was within the risk limit for the next two years but there was no risk in 2022.

Keywords: The sustainability of external debt, ARIMA models, Forecasting

JEL Classification: C22, C52, F34

¹ Dr. Öğretim Üyesi, Nişantaşı Üniversitesi, tugba.dayioglu@nisantasi.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-8987-3080

² Prof. Dr., Nişantaşı Üniversitesi, mustafaburak.gurbuz@nisantasi.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-6679-462X

³ Dr. Öğretim Üyesi, Nişantaşı Üniversitesi, yilmaz.aydin@nisantasi.edu.tr, ORCID ID: 0000-0003-4297-4228

Giriş

Türkiye ekonomisi Osmanlı döneminden veya kuruluşundan bu yana fakat özellikle ikinci dünya savaşından günümüze her gelişen ülke gibi yetersiz iç tasarruflara dayalı iç finansman açığını dışarıdan borçlanarak kapatmaya çalışmıştır. İkinci dünya savaşından 1970’li yılların ortasına kadar olan sürede, diğer bir deyişle düşük faiz sabit kura dayalı Bretton Woods sisteminin hüküm sürdüğü ve adına “30 mutlu yıllar” denilen dönemde sanayileşmeye dayalı iç talep çekişli düşük faizli ve sabit kurda dış borçlanma olduğundan bu durum diğer ülkeler gibi Türkiye içinde sorun teşkil etmemekteydi. Fakat Bretton Woods sisteminin 1971 ‘de ortadan kalkması sonucu sabit döviz kurundan dalgalı döviz kuruna geçilmesi ve sonrasında 1979 yılında ABD FED Başkanı Paul Volcker’in FED faiz oranını 4,4 puan yükseltmesi dış borçlu olup ta ithal ikameci sanayileşme sürdüren Türkiye gibi birçok gelişmekte olan ülkeyi zor duruma soktu. Bunun sonucunda bir çok ülke hem borçlarını ödemek hem de yeniden borç bulmak için İMF’nin önerdiği kemer sıkma politikaları olan istikrar politikalarını uygulamak zorunda kaldılar. Sonrasında ise borçların geri ödenmesinde hayati önem sahip olan ihracata dönük dışa açık büyüme modellerin uygulanabilmesi için serbest piyasa kurallarını işletecek olan yapısal uyum politikalarını devreye sokuldu. Tüm bu gelişmeler sonucunda Türkiye 1980-87 yılları arası artan ihracat gelirleri sayesinde dış borçlarını sürdürebilir kıldı. Fakat sonrasında iç tasarrufları artırmak için uygulanan yüksek faiz politikası yeni sanayi yatırımlarının oluşmasını engelledi ve bu durumda sanayi ihracatının sonunu getirdi. Bu aynı zamanda dışa dönük ihracata dayalı sanayi modelinin de sonuydu. Türkiye 1977-79 yıllarında olduğu gibi yeniden yabancı bankalara, uluslararası kuruluşlara, yabancı devletlere borçlanmamak için finansmanı maliyetli olan sanayileşmeden vazgeçip kısa vadeli sermayeleri ülke içine çekebilmek adına, TL’sını koruma kanununun kaldırılması sonucu TL’sının konvertibl hale gelmesi ile finansal serbestliği başlattı. Buna göre o zamanın siyasileri dış tasarrufları ülke içine çekebilmek için iç tasarruf finansal araçları geliştirilmesine ön ayak oldu. Bunun sonucunda oluşan cazip yüksek faizler sonucu ülke içine gelen dış sermaye Türkiye’nin yeniden bir dış borç sarmalına girmesinin önüne geçti. Fakat 90’lı yıllar yüksek oranda kamu borçları sonucu yükselen enflasyon oranları gelen dış sermayenin verimli ekonomik alanlar yerine devlet açıklarının kapatılmasından kullanılması sonucu yaşanan 2000-01 krizi yeniden dış borcun sorun olmasına neden oldu. Kriz sonrasında yeniden IMF gözetiminde kamu maliyesi reformu ile beraber uygulanan anti-enflasyonist politikalar 2008-09 Mortgage krizine kadar Türkiye’nin dış borcunun yeniden sürdürülebilir olmasını kıldı. Kriz sonrasında ama özellikle son zamanlarda siyasette ve ekonomide yaşanan belirsizlikler, artan enflasyon ve düşen GSMH büyüme oranları ile yeniden yükselişe geçen kamu açıkları dış borç konusunu bi kez daha gündeme getirdi.

Buna göre çalışmamız üç bölümden oluşuyor. İlki borçlanma ve tasarruf açıklarını anlatan kavramsal bir çerçeve üzerinedir. İkinci bölüm borcun sürdürülebilirliği konusunu irdelemektedir ve sonuncu bölüm ise Türkiye’nin dış borcunun sürdürülebilirliğini ekonometrik yöntemle test edilmesi üzerinedir.

1. Kavramsal Çerçeve: Borçlanma ve Tasarruf Açığı

Ortodoks iktisat teorisi iktisadi büyümeyi tasarruf düzeyi ile açıklamaktadır. Büyümenin kaynağı yatırımlar, tasarruf tarafından belirlenmektedir. Dışa kapalı bir ekonomide, milli gelir muhasebesi özdeşliği GSYH'nın yurtiçi tüketim ve yatırım harcamaları toplamına eşit olduğunu gösterir. Üretilen çıktının satılan çıktıya eşit olduğu, üretilen çıktının değerinin elde edilen gelirin kaynağı olduğu ve bu gelirin mal ve hizmet harcamaları ile tasarruf arasında dağıldığı varsayılmaktadır. Gelirin harcanmayan miktarını ifade eden tasarruf düzeyi tanım gereği her zaman yatırım hacmine eşittir. Başka bir anlatımla, kapalı bir ekonomide yatırım ve tüketim harcamaları, toplam gelir ile sınırlıdır; bir ülkede üretilen miktardan daha fazla tüketim mümkün değildir. Tasarrufların yatırımları, yatırımların da gelir düzeyini belirlediği bir ekonomide gelir de tasarrufları belirleyen bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durum, kalkınma ekonomisi literatüründe Ragnar Nurkse tarafından kısır döngü teorisi ile açıklanmıştır. Buna göre az gelişmiş ülkelerde gelir düzeyinin düşük olması tasarrufların yetersiz olmasına, bu ise yatırım harcamalarının eksik kalmasına sebep olmaktadır. Yatırım harcamalarının istenilen düzeyde gerçekleşmemesi, düşük verimlilik ve düşük gelir düzeyinin devam etmesi, yani kısır döngü anlamına gelmektedir. Fakirliğin sebebi fakirlik ile izah edilmektedir. Bu kısır döngünün kırılması ise ancak yatırım harcamaları için gerekli tasarrufların gelir düzeyi yüksek gelişmiş ülkelere sağlanması ile mümkün olmaktadır. Kısaca belirtmek gerekirse, yurtiçi tasarrufların yetersiz olması durumunda yabancı tasarrufların kullanılması, başka bir deyişle borçlanma kaçınılmazdır. Finansal piyasaların serbestleştirilmesi bu yaklaşım için gerekli koşul olarak görülmektedir.

Finansal piyasalar bir ekonomide kaynakların etkin dağılımını sağlayarak verimliliği ve üretimi arttırmaktadır. Bu anlamda, atıl fonların gerekli alanlarda kullanılması ve böylece etkin kullanımı açısından önemli rol üstlenmektedir. Türkiye'de finansal piyasaların gelişmesi 24 Ocak İstikrar Paketi sonrasında ivme kazanmıştır. Faiz hadlerinde sınırlamaların kaldırıldığı, döviz alım ve satım işlemlerinin serbest bırakıldığı ve T.C. Merkez Bankası'nın açık piyasa işlemlerine başladığı 1980'li yılların sonunda, 1989 yılında kambiyo kontrolleri tamamıyla kaldırılarak uluslararası sermaye hareketleri serbest bırakılmıştır. Ortodoks teori, uluslararası finansal piyasaların gelişmesi ile birlikte fonların daha az marjinal getiri sağladığı ülkelere daha yüksek marjinal getiri sağlayacağı ülkelere hareket edeceğini böylece küresel düzeyde refah artışının gerçekleşeceğini ileri sürmektedir. Böylece finansal piyasaların serbestleşmesi kaynakların daha etkin kullanılmasına yol açacak ve dolayısıyla refah artışına katkıda bulunacaktır. Nurkse tarafından geliştirilen kalkınma teorisinin ileri sürdüğü kısır döngünün kırılması ancak tasarruf açığının kapatılması, başka bir deyişle yabancıların tasarruflarının kullanılması, yani borçlanma ile mümkündür. Bu noktada tasarrufların artırılması kısır döngünün kırılması açısından büyük önem taşımaktadır.

Bu bağlamda, Türkiye'de 1989 yürürlüğe giren 32 Sayılı "konvertibiliteye geçiş" kararı, finansal piyasaların küreselleşmesi açısından bir dönüm noktası olarak görülebilir. Bu kararla,

uluslararası sermaye hareketlerinin liberalizasyonu sağlanmış ve uluslararası finansal sermayenin Türkiye'ye giriş ve çıkışı ile ilgili her türlü kısıtlamalar ortadan kaldırılmıştır (Aydın, 2016: 71-72).

Dışa açık bir ekonomide kapalı ekonomiden farklı olarak elde edilen hasıladan daha fazla tüketmek mümkündür. Kamu sektörünün yer aldığı dışa açık bir ekonomide ise üretilen ve talep edilen çıktı arasındaki ilişki ise şöyledir:

$$Y = C + I + G + NX \quad (1)$$

G kamu harcamalarını, NX dar anlamda ihracat ile ithalat arasındaki farkı, geniş anlamda ise cari işlemler hesabını göstermektedir.⁴ Vergiler (T) ve kamunun transfer harcamaları (TR) modele dahil edildiğinde harcanabilir cari gelir (Y_d) elde edilir:

$$Y_d = Y + TR - T \quad (2)$$

Cari harcanabilir gelir, tüketim harcamaları ve tasarruf amaçlı kullanılırken; gelir ile transfer ödemeleri toplamından vergi ve tasarrufların düşülmesi ile tüketim harcamaları elde edilir.

$$Y_d = C + S \quad (3a)$$

$$C + S = Y_d = Y + TR - T \quad (3b)$$

$$C = Y_d - S = Y + TR - T - S \quad (3c)$$

Y yerine değerleri yazılıp gerekli düzenlemeler yapıldıktan sonra şu eşitlik elde edilir:

$$S - I = (G + TR - T) + NX \quad (4)$$

Son eşitlikte sağ tarafta parantez içinde yer alan değerler ($G + TR - T$) kamu bütçe dengesini ve NX ise dış ticaret veya cari işlemler dengesini göstermektedir. Buna göre özel kesimin tasarruf ve yatırım kararları ile kamu bütçe dengesi ve dış alem dengesi arasında önemli bir ilişki söz konusudur. Özel kesim, kamu kesimi ve dış alem olarak üç sektörden herhangi biri gelirinden daha fazla harcamada bulunursa, bu fazla harcamayı finanse etmek için kredi kullanmak zorundadır. Bu çerçevede, yurtiçi özel kesim tasarruf fazlası üç şekilde kullanılabilir: Birincisi, vergi gelirini aşan harcamasını finanse etmesi için kamu kesimine borç olarak verilebilir. İkincisi, yurtiçine sattıklarından daha fazla satın alan yabancılara bu aradaki farkı karşılamak için kredi olarak kullandırılabilir. Son olarak, yatırımları için sermaye gereksinimi duyan girişimcilere borç olarak verilebilir (Dornbusch-Fischer, 1992: 51-54).

Konuyu cari işlemler özelinde değerlendirmek gerekirse, bir ülkede cari işlemler açığı, yurtiçinde özel kesim tasarruf-yatırım farkına ve/veya kamu açığına eşit olmak durumundadır. Örneğin, kamu gelir ve giderlerinin eşit olduğu varsayımı altında yurtiçi tasarrufların yatırımı karşılayamadığı kısmı (S-I), cari işlemler açığına (NX) eşit olmak zorundadır. Yurtdışına satılardan daha fazla yurtdışından satın alınan miktarın ödenmesi için yabancı tasarrufları kullanılmalı, yani sermaye girişi

⁴ Cari işlemler hesabının hizmetler-yatırım geliri ve karşılıksız transferler alt bölümlerinin sifıra eşit olduğu varsayımları altında cari işlemler hesabı mal ihracatı ile ithalatı arasındaki farka (NX) eşit olur.

gerçekleşmelidir.⁵ Benzer şekilde özel kesim tasarruflarının özel kesim yatırım harcamalarını karşıladığı varsayılırsa, kamu açığı cari işlemler açığına eşit olmalıdır.

Başka bir anlatımla, tasarruf ile yatırım arasındaki fark (S-I), *net sermaye çıkışı* (veya bazen *net yabancı yatırım*) olarak da adlandırılmakta ve yerleşiklerin yurt dışına verdikleri borç ile yabancılardan aldıkları borç arasındaki farkı ifade etmektedir. Buna göre net sermaye çıkışı pozitif ise yurtiçi tasarruf yatırımı aşmakta ve bu fazla yabancılara borç olarak verilmektedir. Başka bir deyişle bir ülkenin cari işlemler fazlası net yurtdışı yatırım anlamına gelmektedir. Aksine, net sermaye çıkışı negatif ise yatırım tasarrufu aşmakta ve ekonomide ilave yatırım yurtdışından borçlanarak finanse edilmekte; yani sermaye girişi yaşanmaktadır. Yukarıda yer alan 4 No'lu eşitliğe göre kamu dengesinin sağlandığı bir ekonomide eğer S-I pozitif bir değere sahipse cari işlemler fazlası vardır. Bu durumda ülke dünya finansal piyasalarında net borç verendir; ithal ettiği daha çok mal ihraç etmektedir. Ters durumda, eğer S-I ve NX negatif ise dünya finansal piyasalarında net borç alan ülke ihraç ettiği daha fazla mal ithal etmektedir. S-I ve NX sıfır ise ithalatın değeri ihracatın değerine eşit olduğu için dengeli dış ticaret söz konusudur. Bu bağlamda sermaye birikimini finanse etmek için kullanılan fonların uluslararası akımı ile mal ve hizmetlerin uluslararası akımı aynı paranın iki yüzüdür (Mankiw, 2011: 154-156).

Sermaye hesabının (fiziki yatırımları kapsayan), rezerv hareketlerinin ve net-hata noksan kalemlerinin dikkate alınmadığı, daha doğru bir ifadeyle sıfır olarak kabul edildiği durumda ödemeler bilançosu (BP), cari hesap (CA) ile (mali sermaye yatırımlarını ifade eden) yatırım hesabı (CK) toplamından ibarettir.

$$BP = CA + CK = 0 \quad (5)$$

Cari işlemler hesabının hizmetler-yatırım geliri ve karşılıksız transferler alt bölümlerinin sıfıra eşit olduğu varsayımları altında cari işlemler hesabı mal ihracatı ile ithalatı arasındaki farka (XN) eşit olur:

$$BP = XN + CK \quad (6)$$

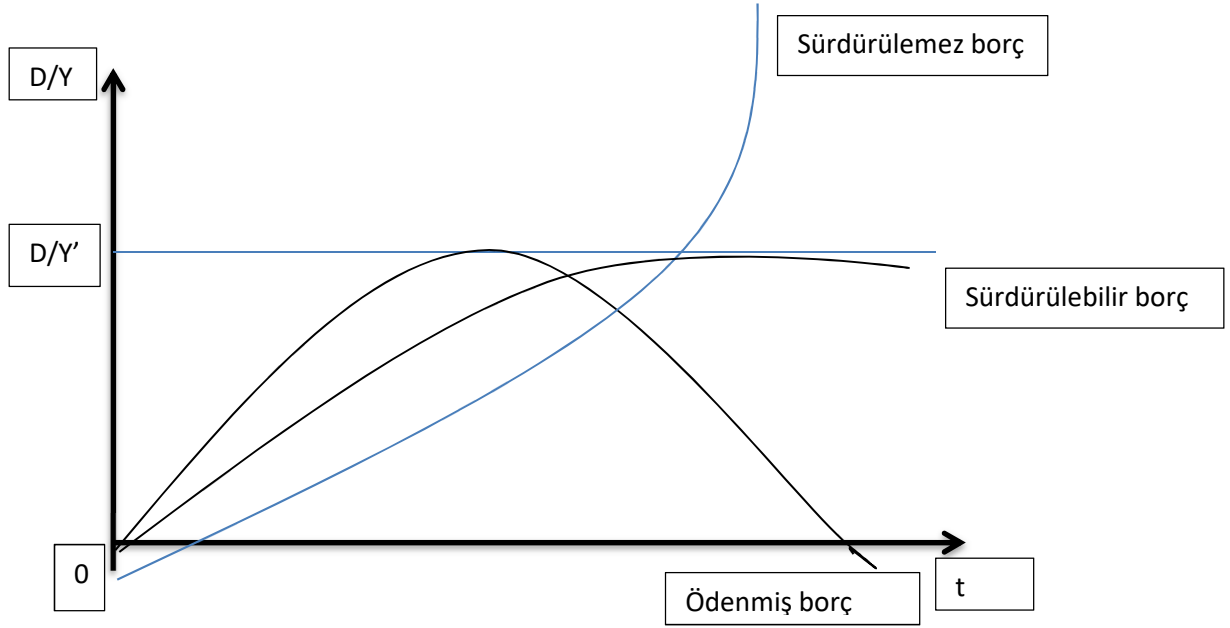
Bu varsayımlar altında negatif net ihracat yatırım hesabı fazlasına (net finansal girişe – net sermaye girişine, NFI), pozitif net ihracat ise yatırım hesabı açığına (net finansal çıkışa – net sermaye çıkışına, NFO) eşittir (Ünsal, 2013: 151).

⁵ Cari işlemler hesabı ile sermaye hesabı toplamını gösteren ve bir akım değişken olan ödemeler bilançosu ex post analizde her zaman dengededir. Cari işlemler açığı, sermaye hesabının aynı miktarda artması ile mümkündür. Başka bir deyişle sermaye hesabında bir karşılığı olmayan, yani finanse edilmeyen cari açık söz konusu olamaz. Bu sebeple, cari açığın önemli bir sorun olmadığını vurgulamak için ileri sürülen cari işlemler dengesinin finanse edildiği sürece önemsiz bir sorun olduğu görüşü hatalı bir bakış açısidir. (Pitchford, 2003: 18).

2. Sürdürülebilir Borçlanma

Sermayenin serbest dolaşımının ivme kazandığı 1980'li yıllardan itibaren dış borçların tanımı değişmiştir. Bretton Woods sisteminin sona ermesiyle birlikte 70'li yıllarda az gelişmiş ülkelere verilen borçların %60'dan fazlası özel bankalar tarafından açılırken bu oran 90'lı yıllarda %10'lara düşmüş ve yerini doğrudan yabancı yatırımlar ile portföy yatırımları almıştır. Finansal piyasaların gelişmesi ve sermaye hareketlerinin önündeki engellerin kaldırılması tasarruf ihtiyacı olan düşük gelir düzeyine sahip ülkelere fon akışını hızlandırmıştır. Böylece bir taraftan ihtiyaç duyulan kaynakların sağlanması kolaylaşırken diğer taraftan aşırı borçlanmaların önemli sorunlara yol açtıkları görülmektedir. Aşırı borçlanmanın önemli sonuçlarından birisi ekonomideki belirsizliğin artmasına yol açarak yatırım kararları ve büyüme üzerinde baskı oluşturmaktadır. Kamu tasarruflarının azalmasına, faiz oranlarının yükselmesine ya da mevcut özel sektör kredilerinin dışlanmasına yol açarak ekonomik büyümeyi yavaşlatır. Yüksek borç servisi ödemeleri, alt yapı ve beşeri sermaye yatırımları için mevcut olan kaynakları azaltarak kamu harcamalarının kompozisyonu üzerinde olumsuz bir etkiye sahiptir. Devletin sosyal yatırım harcamalarındaki azalma; örneğin, eğitim ve sağlık harcamalarındaki azalma, beşeri sermaye artısının azalması ile sonuçlanacaktır (Bilginoğlu ve Aysu, 2008: 9-10).

Kuramsal olarak borçlanma gelecekte gelirlerin artışına neden olabilir. Yukarıda bahsedilen özellikle 90 yılları sonrası Türkiye için geçerli olacak olan sermayenin serbest dolaşımı sürecinden beklenen amaç ulusal üretim ve gelir artışları olmuştur. Fakat borçlanarak büyümenin kendi içinde sınırları vardır o da alınan borcun vadesi geldiğinde faizin ödenebilmesidir. Bunun içinde borcun kullanılmış olduğu üretime yönelik yatırımlardan elde edilecek olan verimlilik oranının faiz oranından yüksek olması gerekir. Bu gerçekleşmişse borç sürdürülebilir olur, gerçekleşmemişse, diğer bir deyişle yatırımlardan elde edilen verimlilik oranı borç faiz oranından düşük kalmışsa, borcu alan kişi borcunu ödeyemez duruma düştüğünden borç sürdürülemez olacaktır (Raffinot, 2008: 36-37). Demek ki borcun sürdürülebilirliği onun başta vadesi geldiğinde faiz borçlarının ödenebilirliği ile doğrudan ilintilidir. Bunun gerçekleşebilmesi için de yani dış borçların borç servisinin ve anaparasının zamanında ödenebilmesi için de borçlu ülkenin büyüme oranının borç faiz oranından büyük olması gerekir. Tersine olduğunda yani GSMH artış oranının borç faiz oranından düşük çıkması hem borcun ödenebilirliğini ve dolayısıyla zaman içinde sürdürülebilirliğini sekteye uğratacaktır hem de dış borcun GSMH içindeki payının yükselmesine sebep olacaktır. Bu oranın sınırı AB ülkelerinde %60'dır. Dış borcunun GSMH içindeki payı %60'ı geçen ülkeler borcunu sürdürülebilirlik sorunu yaşayanlardır. Tabii burada borçlu ülkeden aranan büyüme döviz kazandırıcı faaliyetlere dayalı üretimden gelen süreçlere tekabül etmesi gerekir. Bunun içinde özellikle ihracat gelirleri önemli hale gelir. Onun için borcun sürdürülebilirliği ile ilgili diğer bir oran dış borcun ihracat içindeki payıdır. Yine Dünya Bankasının belirlemiş olduğu bu oranın sınırı %150'dir (Raffinot, 2008: 40-41).

Grafik 1: Dış Borç Oranlarının Zaman İçinde Olası Yolları

Kaynak: Raffinot, 2008: 44

Yukarıdaki grafikten gördüğümüz üzere zaman (t) içerisinde dış borcun GSMH içindeki payının (D/Y) %60'ı geçmemek üzere (D/Y') devam etmesi arzu edilendir. Bu durum dış borcun sürekliliğini sağlayacağı için aynı zamanda borcu verenlerin lehine gelişen bir süreci gösterir. Çünkü kredi veren kurumlar borç servisinin (vadesi gelen borcun faiz ödemeleri) zamanında ödenmesi halinde borçlu olan varlıklarını korumak isterler. Tersine grafikte göreceğimiz hem faiz hem de anaparası ödenmiş olan borç kredi veren kurumların varlıklarının azalmasına sebep olacaktır. Kısacası sürdürülebilirlik hem borç verenin hem borç alanın zaman içinde birbirlerine bağımlılığını artıracak ve dış borcun sürekliliğinin devamına neden olacaktır (Gürbüz, 2012 : 9)

$$d' = (r - g) d + M - X/Y \quad (7)$$

Bu denklem, d'nin sıfır noktasından hareketle dış borcun ve GSMH'nin (D_0 ve Y_0) zaman içinde değişim sürecini göstermektedir. Yukarıdaki denklemde r =dış borç faiz oranını (ödemeler dengesindeki t zamanında faiz ödemeleri / t-1 zamanda dış borç miktarı), g = GSMH büyüme oranı, d = Dış borcun GSMH içindeki payını, Y = GSMH'yı, M =İthalatı ve X =İhracatı göstermektedir. Eğer denklemin ilk tarafındaki $r > g$ olursa, d yani (D/Y) zaman içinde artacaktır. Yani büyüme oranının borç faiz oranından düşük olması dış borcu arttıracaktır. Denklemde ikinci tarafına baktığımızda eğer cari denge fazla veriyorsa (yani $M-X$ negatif bir değer ise) dış borç artışını azaltıcı etkisi olacaktır. Tersini veriyorsa yani cari denge açık veriyorsa (hem $r > g$, hem de cari açık) borç sürdürülemez olacaktır. Eğer $r < g$ olursa diğer bir deyişle GSMH artış oranı borç faiz oranından büyük olursa d zaman içinde düşecektir. Tabii denklemin ikinci tarafındaki cari açık (yani $M-X$ pozitif bir değer ise), dış borcun azalması önünde

engel olacaktır. Fakat cari dengeden bağımsız olarak borcun sürdürülebilir olmasının yegane şartı GSMH büyüme oranının dış borç faiz oranından yüksek olmasıdır (Raffinot et Venet, 2003: 46-48).⁶

3. Dış Borçların Sürdürülebilirliğinin Ekonometrik Analizi

Bu bölümde, Türkiye'nin dış borçlarının sürdürülebilirliği araştırılırken; borç servis kapasitesi (ülke riski, kredi değerleri) yöntemi kullanılacak, toplam dış borç/GSMH ve toplam dış borç/ihracat rasyoları kullanılarak, Türkiye'nin dış borçlarını ödeme kabiliyeti test edilmiştir. Söz konusu değişkenler ele alınarak dış borçların sürdürülebilirliği ARMA modeli oluşturularak söz konusu geçmiş dönem gözlem değerlerinden oluşan zaman serisi modeli olan ARIMA yöntemi ile ileriye dönük tahmin modellerinin kurulması yönünde de bir yaklaşım içermesi nedeniyle tercih edilmiştir.

3.1 Ekonometrik Model: ARIMA (Bileşik Otoregresif Hareketli Ortalama)

Bu çalışmada 2010-2018 yılları arasında Türkiye'nin dış borç ödeme kapasitesini yılları arasında Türkiye'de gerçekleşen GSMH değerleri ile toplam dış borç değerleri göz önüne alınarak, Türkiye'nin gelecek iki yılı için uzun vadeli bir tahmin yapılacaktır. Söz konusu ele alınan Dış borç/GSMH oranı Dünya Bankası'nın ele aldığı risklilik oranı ile karşılaştırılarak bu sınırlar içinde olup olmamasına göre risklilik durumu ve dış borçlarını ödeyebilmesi öngörüsü yapılacaktır. Dış borçların söz konusu sürdürülebilirliği için en etkili değişkenin dış borçlar/GSMH değeri olduğu da görülmüştür.

Bunun nedeni, GSMH göstergesinin; ekonominin kendi iç üretim faktörleri ile gerçekleştirdiği çıktı miktarının nihai değerinin yanı sıra net dış âlem faktör gelirlerini de içererek, ekonominin dış borçlarını ödemek konusunda telafi edebileceği tüm kaynaklarını içeren bir gösterge olmasındandır.

Bir diğer sürdürülebilirlik göstergesi olan “toplam dış borçlar/ihracat” göstergesi de yapılan ekonometrik analizle test edilerek yorumlanacaktır. Türkiye'nin dış borçlarının sürdürülebilirliği analizi yapılırken toplam dış borçlar/ihracat göstergesinin kullanılması, dış borçlanmasının ana kaynağını ödemeler dengesi açıklarının oluşturduğu Türkiye için borç ödeme kapasitesini ölçmekte en uygun göstergelerden biri

Hareketli Ortalamalar Modeli (MA):

$$y = e_t - \theta_1 e_{t-1} + \theta_2 e_{t-2} \dots + \theta_q e_{t-q} + \dots + \theta_p y_{t-p} \quad (8)$$

Şeklinde ifade edilir.

Birleşik veya entegre edilmiş model ise:

$$y = \phi_1 y_{t-1} + \phi_2 y_{t-2} + \dots + \phi_p y_{t-p} + e_t + e_t - \theta_1 e_{t-1} + \theta_2 e_{t-2} \dots + \theta_q e_{t-q} + \dots + \theta_p y_{t-p} \quad (9)$$

⁶ Yukarıdaki modelden hareketle Türkiye ve AB'ye aday ülkelerin dış borçlarının zaman içinde gelişimlerini kıyaslayan bir çalışma için bkz: Gürbüz, B., M. Raffinot et B. Venet (2005).

Şeklinde.

Söz konusu uygulamada modeli oluşturmak için ilk olarak durağanlıkları sınanmıştır ve ARIMA modeli uygulanmıştır.

3.2. Veri Seti ve Bulgular

Ele alınan çalışmada sözkonusu analiz için gerekli değişkenler Toplam Dış borç, GSMH, İhracat verileri 2000-2018 yılları itibarıyla ele alınmıştır.

Ekonometrik analiz için gerekli olan tüm değişkenler milyon dolar cinsinden ve milyon TL ile ifade edilen yıllık verilerdir. Çalışmada kullanılan ekonometrik yöntemin zaman serisi analizi olması nedeniyle, yapılan testlerin daha güçlü sonuçlar vermesi için gözlem sayısı olarak değil zaman uzunluğu olarak büyük olan serilerin kullanılması tercih edilmiştir. Çalışmada kullanılan zaman serileri Merkez Bankası verilerinden ve Federal Reserve Bank oranlarına bakılarak da derlenmiştir.

4. Ampirik Bulgular

Ele alınan model ARIMA modeli olduğundan seriler doğrusal verilere uygulanarak doğal logaritmaları alınmıştır. Söz konusu değişkenler modele ele alınmadan önce trend içereceği ya da birim kök içereceğinden durağanlık sınaması yapılmıştır.

ARIMA modeli oluşturulurken uygulanması gereken ilk adım, söz konusu değişkenlerin bütünleşme derecelerinin belirlenmesi ve bunun için de birim kök içerip içermediklerinin bakılması gerekmektedir. Yapılan ADF (Augmented Dickey-Fuller) birim kök testi sonuçları Tablo 1'de verilmektedir.

Tablo 1. ADF Birim Kök Testi Sonuçları

Değişkenler	Model	Gecikme Uzunluğu (lag)	Genelleştirilmiş Dickey Fuller Test İstatistiği (ADF)	%5Kritik Değer	Olasılık
GSLTDB	Trend ve Sabit	0	-0.8512	3.5442	0.7457
DTDB	Trend ve Sabit	0	-3.568812	-2.5442	0.0008*
LIHR	Trend ve Sabit	1	-1.67991	-2.7944	0.5422
DIHR	Trend ve Sabit	1	-4.8944	-4.7824	0.0001*
LGSMH	Trend ve Sabit	0	-4.6899	-2.7822	0.6723
DGSMH	Trend ve Sabit	0	-5.2388	2.8933	0.0000*

*%5 anlamlılık düzeyinde anlamlıdır. AIC ve SCH kriterine göre gecikme uzunluğu seçilmiştir.ADF testi için %5 kritik değerler; -3,5442 (sabit ve trend terimli), -3,8944 (Sabit+Trend), -5.2388(Sabit+trend terimli) olup MacKinnon (1996)'a dayanmaktadır. ADF testinin gecikme uzunluğu Schwarz Bilgi Kriterine göre belirlenmiştir. *** %1 düzeyinde anlamlılığı ifade etmektedir.

ADF birim kök testine göre, toplam dış borçlar (TDB), GSMH(GSH) ve ihracat (IHR) serilerinin logaritmik değerleri alınarak LTDB (logaritmik toplam borç), logaritmik ihracat (LIH), logaritmik Gayri Safi Milli Hasıla (LGSMH) düzey veri olarak durağanlıklarına bakıldığında tablo kritik değerleri ADF test istatistikleri olan değerlerden daha negatif olmadığından serilerin birim kökü olduğunu ifade eden H_0 hipotezimiz kabul edilmiştir yani üçünün de birim kök taşıdıkları tespit edilmiştir. Tüm değişkenler düzey değerlerinde birim köke sahip olup, ilk fark değerlerinde ise durağan olduğu görülmüştür. Tüm seriler birinci farkı alındığında serilerin ADF test istatistikleri tablo kritik değerinden daha negatif olduğundan serilerin birim kökü olmadığını yani durağan olduğunu ifade eden H_0 hipotezi reddedilmiştir ve I (1) yani birinci mertebeden durağandır.

Serilerin durağanlaştırıldıktan sonra en uygun ARIMA modelinin tahmin edilmiştir. AR ve MA bileşenleri için en uygun model Akaike (AIC) ve SC(Schwarz) bilgi kriterine göre ARIMA (2,1,2) modeli ilk olarak Toplam Dış Borçlar ,GSMH ve İhracat için Tablo 2'de ele alınmıştır.

Tablo 2. Toplam Dış Borçlar,GSMH ,İhracat ARIMA Modelleri

Değişkenler	LTDB ARIMA(2,1,2)	LGSMH ARIMA(3,1,0)	LIHR ARIMA(2,1,2)
Sabit	0.03782 (0.0032)*	0.04673 (0.6723)	0.05633 (0.2397)
AR (1)	0.6044 (0.0411)*	0.0843 (0.0172)*	-0.3499 (0.0012)*
MA(1)	0,7893 (0.0033)*	-	0.0367 (0.0035)*
AR(2)	0.2055 (0.1093)*	0.9356 (0.0255)*	0.07125 (0.0070)*
MA(2)	0.7734 (0.0141)*	-	0.7812 (0.2102)*
AR(3)	-	-0.0744 (0.1033)*	-

Q(12)	0.56382 (0.0021)	0.4701 (0.0102)	0.7290 (0.0044)
Q ² (12)	0.3499 (0.2389)**	0.6740 (0.5629)**	0.6556 (0.4921)**
Ljung-Box-Ki –Kare Test İstatistiği			
Gecikme	12	42	36
χ^2	3,711	12,423	24,812
prob	0,3212	0.6201	0.5694

*standart hata olup %5 olasılıkla istatistiksel olarak anlamlıdır.**%5 anlamlılık düzeyinde 12 gecikmeli Q² LM Test istatistiğine dayanarak kalıntılar için otokorelasyon yoktur. Modelin anlamlılığı ise Ljung-Box Ki-kare test istatistiği ile ele alınmıştır.

Toplam dış borçlar için ARIMA (2,1,2) modelinin toplam dış borçların geleceğe yönelik tahminlerinin yapılmasında kullanılması sağlıklı sonuçlar verecektir. Seri durağandır ve bütün katsayılar anlamlıdır.

Otokorelasyon ve kısmi otokorelasyon fonksiyonlarının grafiklerine dayanan Q LM Test istatistiği değerine göre GSMH zaman serisi bütün gecikmeler için %5'lik anlam düzeyi limitleri içindedir otokorelasyon yoktur. Söz konusu 12 gecikmeli için otokorelasyon ve kısmi otokorelasyon istatistiklerine dayanarak otokorelasyon olmadığını göstermiştir. Ayrıca, model uygunluğunun genel kontrolü “Ljung-Box Q” istatistiği dikkate alınarak Ki-Kare testi ile sağlanmıştır. Prob değerleri anlamsız olup (p>0,05) modelin anlamlı olduğunu söyleyen sıfır hipotezi kabul edilmiştir. Dolayısı ile ARIMA (3,1,0) modelinin GSMH'nın geleceğe yönelik tahminlerinin yapılmasında kullanılması sağlıklı sonuçlar verecektir.

Dolayısıyla Tablo 2'de ihracat verisi için ARIMA (2,1,2) modelinin doğru tahmin yapabilmemiz için uygun olduğu test edilmiş olmaktadır. İhracat için hata terimlerinin (artıkların) planı ile hata terimlerinin otokorelasyon ve kısmi otokorelasyon fonksiyonlarına dayanan Q² istatistiğine göre otokorelasyon olmadığını ve geleceğe yönelik tahminler için de kullanılacak uygun bir model olduğunu görmekteyiz. Dolayısı ile diğer değişkenler gibi ihracat için yapılan ayrı ARIMA (2,1,2) modelinin geleceğe yönelik tahminlerinin yapılmasında kullanılması uygun olacaktır.

Model uygulamasında modeller tahmin edildikten sonra son dört yıla ait tahmin değerleri bulunacaktır. En uygun ARIMA modelleri ile dört yıllık öngörü değerleri bulunmuştur. Elde edilen değerler doğal logaritması alınan veriler olduğundan söz konusu elde edilen değerlerin anti logaritması alınarak gerçek değerlere ulaşılmıştır. Söz konusu dış borçlar için verilmiş öngörü değerleri Tablo 3' te yer almaktadır.

Tablo 3. 2018–2022 Dönemi Toplam Dış Borçlar (Milyar dolar)

Dönem	2019	2020	2021	2022
Dış Borçlar	446.860	352.150	482.150	377.640

Söz konusu ilk yılda yapılan 2018 öngörüsü söz konusu elde olan verilerle de aynı sayılmaktadır. 2018 yılı ilk çeyrekte gerçekleşen brüt 467 milyar dolarlık dış borç dikkate alındığında, en yüksek dış borç/GSYH oranının gerçekleştiği 2019'daki borç seviyesinin miktar olarak daha düşük olduğu görülmektedir. Bu durum, gayri safi yurt içi hasılda yaşanan düşüşten kaynaklanmaktadır.

Gayrisafi Milli hasıla için yapılan beş yıllık öngörü değerleri ise Tablo 4 'te verilmiştir.

Tablo 4. 2019-2022 GSMH Tahmin Sonuçları (Milyar dolar)

Dönem	2019	2020	2021	2022
Gayri Safi Milli Hasıla	790	795	798	750

En uygun ARIMA modelleri için beş yıllık İhracat tahmin değerleri minitab programıyla belirlenmiştir ve Tablo 5 ' te ele alınmıştır.

Tablo 5. 2018-2020 İhracat Tahmin Sonuçları (Milyar dolar)

Dönem	2019	2020	2021	2022
İhracat	183,020	181,00	182,00	181,400

Yapılan öngörü modelleri sonucunda tahmin edilen beş yıllık toplam dış borçlar ve ihracat serilerini birbirlerine oranlayarak risklilik sınırını ölçülerek dış borçların sürdürülebilirliğine dair karar verilecektir. Bu nedenle elde edilen öngörü değerlerinden sonra sözkonusu ihracat ve GSMH 'nın dış borçlara oranları Tablo 6 'da ele alınmıştır.

Dünya Bankası tarafından geliştirilen Ülke Politikası ve Kurumsal Değerlendirme (CPIA), şimdi ülkelerin üç grup içerisinde Güçlü, Orta ve Zayıf şeklinde sınıflandırılması için kullanılır olmuştur. Çeşitli borç sürdürülebilirliği ile ilgili gösterge eşikleri bu CPIA sıralamasına dayanmaktadır. Bu sıralamaya dayanan temel gösterge eşiklerinden bazıları aşağıdaki gibidir:

Tablo 6.Borç Yükü Eşikleri

Borç Yükü Eşikleri					
	Borcun şimdiki zaman değeri			Borç Servisi	
	Yüzdesi olarak			Yüzdesi olarak	
	İhracat	GSYİH	Gelirler	İhracat	Gelirler
Zayıf	100	30	200	15	25
Orta	150	40	250	20	30
Güçlü	200	50	300	25	35

Bu eşikler temelinde, dört kategoride dış borç sıkıntı riski değerlendirilir: düşük risk; orta risk; yüksek risk; ve borç sıkıntısı içinde. Bu değerlendirmenin kalitesi güvenilir borç veri tabanı yanı sıra gerçekçi makroekonomik projeksiyonlar ve varsayımlara, yeni finansmana ve bu finansmanın şartlarına bağlıdır. Genel olarak dış borcun kabul edilebilir seviyesi için uygulanan kriter, bir ülkenin dış borcunun net bugünkü değerinin (NPV), ihracatının %150'sinden veya gelirlerinin %250' sinden daha az olmasıdır.

Tablo 7. 2018–2022 Dönemi Toplam Dış Borçlar/GSMH ve Toplam Dış Borçlar/İhracat Tahminleri

Dönem	2019	2020	2021	2022
ToplamDış Borç/ İhracat	%13	%13,80	%12,9	%12,40
ToplamDış Borç/GSMH	%60,6	%87	%88	%49,07

Gelecek beş yıla ait toplam dış borçlar/GSMH göstergesi, Dünya Bankası'nın herhangi bir ülkenin borcunu ödeyememe riski ile karşılaşma sınırı olan %50 kritik değeri baz alınarak yorumlanacaktır. Maastricht Kriteri sınırı olan kamu borç stoku/ GSMH %60'ı aştığı takdirde borçların sürdürülebilirliği ile ilgili sorunlar ortaya çıkmaktadır. 2022 yılında %50'nin altında seyredeceği

öngörülen bu oranın risk yokken, 2019 ile birlikte 2021 yılına kadar risklilik sınırı içine gireceği görülmektedir.

Bir ülkenin borçluluk durumunu ve ayrıca, dış borç ödeme kapasitesini gösteren bu oran, ihracat gelirlerinin toplam borç stoku üzerindeki uzun dönemli etkileri konusunda bilgi edinmek için kullanılmaktadır. Bazı durumlarda toplam dış borç stoku/ihracat oranının, %165–275 arasında olması halinde ülke orta derecede borçlu, %275'i aşması halinde ise, ülke çok borçlu olarak kabul edildiği görülmüştür (Adıyaman,2006, :32).

Gelecek beş yıla ait toplam dış borçlar/ihracat göstergesi, Dünya Bankası'nın belirlediği, herhangi bir ülkenin borç ödeme kapasitesi ile ilgili kritik sınır olan %275 seviyesinin altında çıkmıştır. Yıllar itibariyle artacağı öngörülmesine karşın % 275 seviyesinin üstüne çıkmayacağı tahmin edilen toplam dış borçlar/ihracat göstergesi, Türkiye'nin ihracatının dış borçlarını karşılama oranını göstermesi nedeniyle önem taşımaktadır.

Sonuç

Bu çalışmada Türkiye'nin dış borçların sürdürülebilirliği ele alınarak dış borç ödeme yükünü biçimlendiren dış borç stokunun ve dış borç servislerinin üretim (Gayrisafi Milli HasılaGSMH) ve ihracat gelirlerine oranlanmasıyla oluşturulan ve dış borç ödeme yükünün karşılanma düzeyini gösteren çeşitli dış borç ödeme yükü rasyoları üzerinden ölçülmeye çalışılmıştır. Söz konusu 2000-2018 verileri ele alınarak ele alınan GSMH, İhracat,toplam dış borç serileri durağanlık analizleri yapıldıktan sonra uygun ARIMA modeli kullanılarak her biri için model oluşturulmuş ve gelecek 5 yıl için öngörü yapılmıştır. Söz konusu bu yıllardan elde edilen oranlar ile borçlanma oranları elde edilmiş ve sonuç olarak ihracat oranında dış borçların sürdürülebilirliğinde risk taşımadığı, GSMH için ise sadece önümüzdeki iki yıl risk sınırı içine girdiği görülürken 2022 de risk taşımayacağı sinyallerini vermiştir.

Kaynakça

- Adıyaman, Ahmet Turan (2006), “Dış Borçlarımız ve Ekonomik Etkileri”, Sayıştay Dergisi, Temmuz-Eylül, sayı 62.
- Aydın, Y. (2016). Finansal Piyasalar, Finansal Piyasalar ve Kurumlar, Ed. A. Gündoğdu, Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- Bilginoğlu, M.A. ve A. Aysu (2008). Dış Borçların Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi. Türkiye Örneği, Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Sayı: 31, Temmuz-Aralık.
- Dornbusch, R. und S. Fischer (1992). Makroekonomik, Übers. U. K. Schittko, München: Oldenbourg Verlag.
- Ünsal, M. E. (2013). Makro İktisat, Genişletilmiş 10. Baskı, Ankara: İmaj Yayıncılık
- Mankiw, N. G. (2011). Makroöekonomik, 6. Auflage, Übers. K. D. John, Stuttgart: Schäffer-Poeschel Verlag.
- Pitchfold, J. (2003). The current account and foreign debt, Routledge, London and New York.
- Raffinot, M. et B. Venet (2003). La balance des paiements, La Découverte, Paris
- Raffinot, M., (2008), La dette des tiers mondes, La Découverte, Paris
- Gürbüz, B., (2012), Sürdürülebilir borçlanmanın eleştirisi: Başka bir sürdürülebilirlik olgusu ve Türkiye örneği, Ekonomik Yaklaşımlar Dergisi, sayı 82, cilt 23, Ankara
- Gürbüz, B; M. Raffinot et B. Venet (2005), Dette publique et intégration dans l'Union Européen: le cas de la Turquie, dans J-C. Verez, “D’un elargissement a l’autre: la Turquie et les autres candidats », L’Harmattan, Paris
- Maliye Bakanlığı (MB), Yıllık Ekonomik Raporları, <http://www.maliye.gov.tr>.
- <https://www.tcmb.gov.tr/>
- <https://www.federalreserve.gov/>

Küresel Yönetişim Kapsamında Siyasal Katılım Örneği: Demokrasi Festivalleri Birliği

An Example to Political Participation within Global Governance: Democracy Festivals Association

Caner AKKAYA¹

Başvuru Tarihi: 07.02.2020

Kabul Tarihi: 03.11.2020

Özet

1990'dan itibaren dünyada birçok konuda küreselleşme bağlamında değişiklikler meydana gelmiştir. Yönetim uygulamaları da küreselleşmeden etkilenen konulardan bir tanesidir. Bu bağlamda; demokrasi ve siyasal katılımın önemi yeniden gündeme gelmiştir. Buna paralel olarak; dünyada siyasal katılım bilincinin giderek arttığı görülmektedir. Çeşitli ülkelerde organize edilen demokrasi festivalleri bunun en somut örnekleridir. Bu festivallerin ana hedeflerinden bazıları; demokrasi bilincini yaymak, karar süreçlerinde aktif olmak ve çeşitli konularda bilgi alışverişinde bulunmaktır. 2017 yılında ise bu festivallerin uyum içinde organize edilmesi amacıyla Demokrasi Festivalleri Birliği (Democracy Festivals Association) kurulmuştur. Dolayısıyla bu çalışmada, öncelikle küreselleşme bağlamında demokrasi ve siyasal katılımın önemi tartışılmaktadır. Demokrasi festivallerinin çeşitli ülkelerdeki tarihsel gelişimine yer verildikten sonra ise Demokrasi Festivalleri Birliği incelenmektedir. Bu bağlamda; Demokrasi Festivalleri Birliği küreselleşme bağlamında bir siyasal katılım modeli olarak tanımlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Küresel Yönetişim, Demokrasi, Siyasal Katılım, Demokrasi Festivalleri, Demokrasi Festivalleri Birliği

JEL Sınıflandırması: D72, O19

Abstract

Many alteration has occurred in the World in context of globalization since 1990. Management practices are one of the topic which is affected by globalization. In this context; democracy and political participation have re-grown in importance. Concordantly, consciousness on political participation in the World has increased day by day. Democracy festivals, which are organised in various countries, are one of the most important examples about political participation. Some goals of these festivals are spread of democracy consciousness to the World, play a role as part of decision proces, informantion exchance on different topics, and so on. Thus, Democracy Festivals Association established by organizers of these festivals for work in harmony with each other in 2017. Thereby, this study includes a discuss on importance of democracy and political participation in context of globalization. After that, study gives historical and basic informations about democracy festivals. Finally, study analyses to Democracy Festivals Association in terms of democracy and political participation. As a result of this analyse, Democracy Festivals Association can be identified as a model of political participation.

Key Words: Global Governance, Democracy, Political Participation, Democracy Festivals, Democracy Festivals Association

JEL Classification: D72, O19

¹ Uluslararası İlişkiler Bilimi Uzmanı, Anadolu Üniversitesi, canerakkaya@anadolu.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-4195-1545

Giriş

1990'lı yılların başından itibaren dünyada siyaset, ekonomi, kültür, iletişim, ulaşım vb. konular başta olmak üzere birçok konuda küresel bağlamda değişiklikler görülmektedir. “Küreselleşmenin ilerlemesi ve ekonomik, kültürel ve siyasal yaşamın giderek ‘ülkesizleşmesi’, toplumun yalnızca yerli veya ulusal terimlerle anlaşılması gerektiği fikrini aşamalı olarak zayıflatmıştır.” (Heywood, 2013: 191). Bu durumun bir sonucu olarak ise toplumun anlaşılması adına demokrasi bağlamında gelişimin önü açılmıştır. Tarihsel anlamda uygulama olarak farklı aşamalardan geçen demokrasi, uygulandığı dönemle bağlantılı olarak farklı düzeylerde de olsa siyasal katılımın² gerçekleştiği bir yönetim anlayışı olarak varlığını sürdürmüştür. Bu bağlamda; küreselleşmenin her alana yayılmasına bağlı olarak, yönetim uygulamaları da küreselleşme eğilimi göstermiştir.

Küreselleşmenin bir sonucu olarak yönetim uygulamalarında görülen küreselleşme eğilimi demokrasi kapsamında siyasal katılımın önemini yeniden gündeme getirmiştir. Siyasal katılımın mümkün olduğunca geniş bir tabana yayılması gerekliliği, yönetim ile yönetişim kavramı arasında bir ayrımın gidilmesini zorunlu kılmıştır. Andrew Heywood’a göre; yönetişim, yönetimi kapsar nitelikte bir kavramdır. Bu bağlamda; yönetişimin tipik özelliği devlet-toplum yani yöneten ile yönetilen³ ayrımının belirsizleştiği bir anlam ifade etmesinde yatmaktadır. Dolayısıyla yönetişim farklı kesimlerin yönetim sürecine dahil olduğu bir ortamı tarif etmektedir (2013: 164). Küreselleşme ile birlikte düşünüldüğünde yönetişim farklı coğrafyalarda gerçekleşen herhangi bir durum karşısında gösterilen tutum ve çözüm oluşturma girişimidir. Timothy J. Sinclar ise küresel yönetişimi gelişen kolektif sorunlar karşısında karar alma ve buna göre hareket edebilme yeteneği olarak tanımlamaktadır (Sinclar, 2016: 1).

Yukarıdaki bilgiler ışığında küresel yönetişimin demokratik bir ortamda geniş bir siyasal katılım anlayışıyla iç içe olduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla, herhangi bir konu üzerinde devletlerin, çeşitli örgütlerin, toplumun ve bireylerin bir arada fikir alışverişinde bulunduğu ve çözüm aradığı bir sürecin gerekliliği ortaya konmaktadır. Küreselleşme eğilimleri her ne kadar 1990'lı yılların başında görülse de 1968 yılında İsveç’in Gotland Adası’ndaki Almedalen Parkı’nda dönemin Eğitim Bakanı Olof Palme tarafından gerçekleştirilen halk buluşması tarzında konuşma zamanla gelenekselleşmiştir (Akdemir, 2019: 75-76; Almedalsveckan, 2019). Bu gelenek zaman içinde farklı siyasal aktörlerin yer aldığı bir organizasyon halini almanın yanı sıra demokrasi festivaline dönüşmüştür. 2000’li yıllara gelindiğinde demokrasi festivali İsveç sınırlarını aşmış, benzer festivaller İskandinav ülkelerine ek olarak Baltık ülkelerine de yayılmıştır. Son olarak ise 2018 yılından itibaren Belçika’da geleneksel demokrasi festivalleri düzenlenmeye başlanmıştır. Bu festivallerle yerel, bölgesel ve küresel ölçekli meseleler

²Türk Dil Kurumu (TDK)’na göre, “katılım” ve “katılma” kelimeleri bir işe, oluşa iştirak etmeyi bildirmekte ve aynı anlamı taşımaktadır (TDK Sözlükleri, t.y.). Bu nedenle, çalışmanın ilerleyen bölümlerinde akışı bozmaması için birbirlerinin yerine kullanılmasında bir sakınca görülmemiştir.

³Çalışmanın bundan sonraki kısımlarında, yöneten ile yönetilen ayrımının doğru yapılabilmesi ve halk, vatandaş, yurttaş gibi yerellik anlamı içeren kavramlara nazaran küresellik ifade etmesi adına “yönetilen” kavramının kullanımı uygun görülmüştür.

tartışılmış ve geniş siyasal katılımıla çözüm üretilmesi amaçlanmıştır. Buna ek olarak; küresel yönetim, demokrasi ve siyasal katılım konularının yayılması ve toplumun her kesiminin bilgilendirilmesi sağlanmıştır.

2017 yılında bahsi geçen festivallerin uyumlu bir şekilde sürdürülmesi yoluyla küresel yönetim, demokrasi ve siyasal katılıma katkı sağlanması amacıyla Demokrasi Festivalleri Birliği kurulmuştur. Bu bağlamda; çalışmada öncelikle küresel yönetim, demokrasi ve siyasal katılım arasındaki bağlantı incelenmektedir. Buna paralel olarak ise bir siyasal katılım modeli olarak Demokrasi Festivalleri Birliği çalışmanın ana konusunu oluşturmaktadır. Dolayısıyla, çalışmanın ilerleyen bölümlerin genel anlamda şu üç soruya cevap aranmaktadır: Birincisi, küresel yönetim bağlamında siyasal katılım önemli midir? İkincisi, Demokrasi Festivalleri Birliği bir siyasal katılım modeli olarak değerlendirilebilir mi? Sonuncusu ise Demokrasi Festivalleri Birliği'nin küresel yönetime herhangi bir katkısı var mıdır? Çalışmanın sonuç kısmında ise çalışmanın tamamında elde edilen bilgilerin genel bir değerlendirmesi yer almaktadır.

1. Küresel Yönetişim, Demokrasi ve Siyasal Katılım

“Küresel Yönetişim”, “Demokrasi” ve “Siyasal Katılım” kavramları, özü itibarıyla birbirini tamamlayıcı niteliğe sahiptir. Siyasal katılımın oranı, bir karar verme sürecinin demokratik bir şekilde ilerlediğini gösteren en önemli emarelerden bir tanesidir. Günümüzde, birçok meselenin giderek “küresel” bir mesele haline gelmiş olması, bu meselelere dair karar verme süreçlerinin de yüksek siyasal katılım ile demokratik bir süreç olarak gerçekleşmesine neden oluşturmaktadır. Dolayısıyla, çalışmanın bu aşamasında bahsi geçen üç kavramın birbiriyle olan bağlantısı incelenmektedir.

1.1. Küresel Yönetişim Bağlamında Demokrasi

Demokrasi kavramı içerik olarak, farklı düşüncelerin bir arada var olması ve yönetim sürecine etki etmesi şeklinde yorumlanmaktadır. Günümüz demokrasi sistemi yönetilenlerin tayin ettiği vekiller aracılığıyla temsil edildiği bir yapı arz etse de tarihsel olarak derin bir gelişim sürecine sahiptir. Demokrasinin tarihsel sürecine ana hatlarıyla değinmek gerekirse, tarihte ilk demokrasinin Eski Yunan'da kent devletlerinin yönetim biçimi olarak ortaya çıktığını belirtmek yanlış olmayacaktır. Örneğin; Thukydides, Peloponnesos Savaşları isimli kitabında Atina ile Sparta arasında yaşanan savaşı anlatırken, o dönemde demokrasinin varlığıyla ilgili somut bilgiler de vermektedir. Kitapta, Atina yöneticilerinin Sparta ile mücadele etmek için demokrasi rejiminin yıkılması gerektiği yönündeki baskısına karşı çoğu insanın demokrasiyi savunduğunu ancak dönemin şartları nedeniyle karşı koyamadıklarını belirtmektedir. Benzer biçimde halkın oligarşi sözcüğünden, yani yönetimin küçük bir zümrenin elinde toplanmasından hoşlanmadığı vurgulamaktadır (2019: 389-290). Bu tarihsel örnekten anlaşılacağı üzere yüzyıllar öncesinde bir toplumun demokrasi ile yönetildiğini belirtmek mümkündür. Burada dikkat edilmesi gereken önemli iki noktadan birincisi, demokrasi rejiminin kaldırılmasına yönelik baskının dahi demokrasi kapsamında halkın rızası dahilinde gerçekleşmiş olmasıdır. İkinci

önemli nokta ise verilen örneğin bir erken dönem demokrasi modeli olması dolayısıyla, her ne kadar kendi içinde oldukça demokratik olsa da belirli bir zümrenin seçme ve seçilme hakkına sahip olduğudur.

Yukarıda verilen tarihsel örneği takip eden yıllarda demokrasi, toplumların ve yönetim şekillerinin gelişim sürecine bağlı olarak kimi zaman uygulanmış, kimi zaman yok sayılmış kimi zaman ise yönetimi meşrulaştırmak için bir araç niteliği taşımıştır. Ancak 20. Yüzyıl'a gelinceye dek, demokrasinin uygulandığı alanlarda yalnızca belirli bir zümreyi özne olarak aldığı görülmektedir. Bir başka deyişle, demokrasinin öznesi kimi zaman yalnızca bir aile, kimi zaman “soylular” olarak nitelendirilen belirli bir toplumsal sınıf, kimi zaman ise yalnızca erkekler olagelmıştır. Günümüzde ise mevcut gelişmeler, yönetimin daha geniş bir alana yayılmasını zorunlu kılmaktadır. Bir başka deyişle; ulaşım ve iletişimde yaşanan gelişmelerin mesafeleri giderek kısaltmış olması bir fikrin, paranın, hastalığın, teknolojinin, haberin, korkunun, mutluluğun, farkındalığın ya da başka herhangi bir şeyin kısa zamanda bir noktadan başka bir noktaya etkileşime geçmesine olanak sağlamaktadır. Bu durum ise yönetim anlayışının geliştirilmesi gerekliliğini ortaya koymuştur. Dolayısıyla, küresel bir yönetim ihtiyacı hasıl olduğu gibi “yöneten” öznesindeki çeşitlilik anlayışı giderek yaygınlaşmıştır. Dolayısıyla, küresel yönetim anlayışının temeli oluşmuştur.

Sinclar'a göre küresel yönetim en temel düzeyde, “devletlerin ne olduğu ve gelişen kolektif sorunlar karşısında karar alma ve bunlara göre hareket edebilmenin yeni yöntemleri olarak ne yapabildikleriyle ilgili değişime işaret etmektedir.” (2016: 1). Sinclar temel düzeyde küresel yönetimi tarif ederken bir özne olarak devlete yer vermektedir. Ancak yönetim anlayışının genel anlamda örgütler, toplumlar ve bireyleri de kapsayan bir kavram olduğunu belirtmek faydalı olacaktır. Elbette Birleşmiş Milletler (BM), Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü (KAAÖ), Şanghay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ), Greenpeace vb. örgütler birer küresel yönetim mekanizmasıdır. Heywood, küresel yönetim kavramının yaygın şekilde uluslararası örgüt kavramı ile karıştırıldığını belirtmektedir. Bu bağlamda, uluslararası örgütler devletlerin egemenliklerinden vazgeçemedikleri bir oluşum iken küresel yönetim egemenlik bağlamında daha esnek bir yapılanma olarak sunulmaktadır (2013: 538). Heywood'un küresel yönetim yaklaşımından anlaşıldığı üzere, küresel yönetimde devletlerin yönetim konusunda tek karar verici özne olduğu durumdan ziyade yönetilenlerin katılımlarının önemli olduğu bir durum söz konusudur. Dolayısıyla bu çalışma, küresel yönetim anlayışında devlet merkezli yaklaşımdan ziyade yönetilenlerin yönetim sürecine katılması, yani yönetimde yer alması konusuna odaklanmaktadır. Bu bağlamda; çalışma, demokrasi bağlamında siyasal katılım sürecinin açıklandığı bölüm ile devam etmektedir.

1. 2. Demokrasi Bağlamında Siyasal Katılım

“Toplumların sosyo-ekonomik ve kültürel değişimler sonucu giderek demokratikleşmesi, doğal olarak kitlelerin siyasal yaşama katılmaları sorununu ön plana çıkarmıştır.” (Kahraman, 2011: 47). Bu durum toplumdan topluma, zamana ve mekana göre değişiklik gösterse de geçmişe kıyasla

yönetilenlerin yönetime daha çok katıldığı yadsınamaz bir gerçeklik olarak görülmektedir. Ahmet Taner Kışlalı siyasal katılma kavramını şu şekilde açıklamaktadır;

“Yurttaşların, devletin çeşitli düzeylerdeki karar ve uygulamalarını etkileme eylemlerine *siyasal katılma* diyoruz. Mahalle ya da köy yöneticisinden devleti yönetenlere kadar, çeşitli düzeylerde yapılan seçimler, siyasal katılma olgusunun yalnızca bir bölümünü oluştururlar. Çağdaş demokrasilerin gelişmişliği, siyasal katılmanın yaygınlığı ve etkinliğiyle ölçülür olmuştur.” (Kışlalı, 2018: 243)

Kışlalı'nın da belirttiği gibi seçimler ve oy verme eylemi siyasal katılımın yalnızca bir bölümünü oluşturmaktadır. Ancak bu eylemlerin siyasal katılım kavramı açısından oldukça önemli olduğu görülmektedir. Bu bağlamda, II. Dünya Savaşı sonrasında ulus-devlet vatandaşlarının seçme ve seçilme hakkına sahip olması bir başka ilerleme olarak görülmektedir. Bu durumun bir sonucu olarak, çoğulcu ve katılımcı demokrasinin işlerlik kazanmaya başlaması ile seçme ve seçilme gibi siyasal eylemler geleneksel siyasal katılım modelleri olagelmıştır. 1990'lı yıllardan itibaren ise siyasal katılım, siyasal faaliyetlerin karar alma süreçlerinde bir etki aracı olmaktan ziyade en geniş tabana yayılması için çaba sarf edilen bir amaç olarak görülmektedir (Akdemir, 2019: 24-25). Dolayısıyla, seçme ve seçilme hakkının da ötesinde bir siyasal katılım anlayışı benimsenir hale gelmektedir. Bir başka ifadeyle, günümüzde yaşanan her durum siyasetin bir parçası olarak algılanmaktadır. Her durumun siyasetin bir parçası haline gelmesi ise katılımın daha geniş bir tabana yayılmasına zemin hazırlamaktadır. Bu bağlamda, siyasal katılma seçme ve seçilme hakkının bireylerin elinde bulunmasından çok daha geniş bir anlam taşımaktadır. Bu itibarla, siyasal katılmanın seçme ve seçilmeye ek olarak her türlü siyasal etkileşimi kapsadığını belirtmek gerekmektedir. Akdemir'e göre; geniş anlamıyla siyasal katılma, siyasal davranışların en somut göstergesidir. Yani bir toplumda yönetilenlerin kendi çıkarları doğrultusunda karar alınmasına ilişkin, yönetenleri etkileme yönündeki her türlü davranış bir siyasal katılma biçimi olarak ele almak gerekmektedir. Bu bağlamda, herhangi bir konu üzerinde gönüllü faaliyetler de siyasal katılmanın kapsamı içinde değerlendirilmektedir (2019: 25-26).

Siyasal katılımın geniş bir biçimde değerlendirilmesi, herhangi bir durum üzerinde bu genişliğe paralel oranda fayda sağlanmasına neden olmaktadır. Öncelikle, katılımın geniş anlamda değerlendirilmesi aynı zamanda farklı toplum ve bireylerin yönetim aşamasında temsiline olanak sağlamaktadır. Bu durum ise toplumda uzlaştırıcı ve dengeleyici bir unsur olarak görülmektedir (Kışlalı, 2018: 244). Bu bağlamda, genel kanının aksine farklı fikirlerin bir arada olduğu bir ortam çatışma değil uzlaşma doğurmaktadır. Çünkü toplumlar ve bireyler fikirlerini ve taleplerini beyan edemedikleri ve ötekileştirildikleri noktada agresif bir tutum sergilemektedir. Ayrıca, siyasal katılım, içinde bulunulan sistemin güçlendirilmesine de olanak tanımaktadır. Öyle ki, sistem içinde gelişen uzlaşma ve barış ortamı farklı düşünceleri bir arada tutarak zaman içinde değişse de özü itibarıyla güçlenmiş olacaktır (Kışlalı, 2018: 245). Bu bağlamda, siyasal katılımın olabildiğince geniş düzeyde yaygınlaşması toplumda ve bireyler arasında farklı düşüncelerin uzlaşısıyla sonuçlanırken, aynı zamanda güçlü bir siyasal sisteme

de zemin hazırlamaktadır. Bu noktadan hareketle, siyasal katılımın nasıl ve hangi araçlarla daha geniş bir tabana yayılabileceği sorusu önem kazanmaktadır.

Günümüzde siyasal katılım araçları, sayılamayacak kadar çeşitlilik gösterse de bu araçları belirli başlıklar altında toplamak mümkündür. Örneğin; referandum, seçimler, halk denetimi, halk vetosu, halk girişimi, halk toplantıları ve bireysel başvuru (halkla ilişkiler) birer siyasal katılım şekli olarak ele alınmaktadır (Aydın, 2019: 400). Bu kavramları en genel anlamlarıyla açıklamak gerekirse; referandum, bir konu üzerinde halkın görüşüne başvurulması dolayısıyla yapılan oylamayı belirtmektedir. Seçimler ise halkların kendilerini yönetecek ve temsil edecek yönetim kadrosunu seçme sürecine karşılık gelmektedir. Bahsi geçen iki katılım aracı, merkezden/yönetim kadrosundan halk tabanına yayılan bir süreci temsil etmektedir. Halk denetimi, halk vetosu ve halk girişimi tabandan merkeze doğru bir hareket olmakla birlikte sıklıkla görülen araçlar değillerdir. Halk denetimini şeffaflık ve denetlenebilirlik olarak açıklamak gerekirse, halk vetosu ve halk girişimine kıyasla daha yaygın bir araç olarak tanımlanabilmektedir. Halk vetosu, bir konu üzerinde alınan kararın halk tarafından reddini işaret etmektedir. Fakat içinde bulunulan siyasal sistemde halkın böyle bir hakkı yok ise kullanışlı bir araç olarak tanımlamak oldukça zordur. Halk girişimi ise herhangi bir konu üzerinde halkın konuya ilişkin görüş belirtmesi ve kamuoyuna sunması anlamına gelmektedir. Ancak bu görüşlerin yasa olarak uygulanması talebi dolayısıyla, kullanılabilirliğe sahip olmayan başka bir siyasal katılma aracı olarak tanımlanması mümkündür (Aydın, 2019: 398-400).

Siyasal katılım araçlarından bir diğeri bireysel başvuru olarak isimlendirilen katılım aracıdır. Bireysel başvuruyu yalnızca yöneten ya da yönetilen açısından düşünmek, kavramın anlaşılması açısından eksikliğe neden olacaktır. Bireysel başvuru, bir bireyin ya da toplumun doğrudan yönetici ile iletişim ve etkileşime geçtiği süreci ifade ederken aynı zamanda yöneten açısından da halk ile doğrudan temasını da ifade etmektedir. Günümüz teknolojik gelişmeleriyle birlikte düşünüldüğünde bu etkileşim süreci imkan olarak daha geniş bir alana yayılırken yöneten ile yönetilen arasındaki mesafeyi de nitelik ve nicelik bakımından kısaltmaktadır. Dolayısıyla, bireysel başvuru bir siyasal katılım aracı olarak günümüzde oldukça yaygın bir şekilde demokrasiye hizmet etmektedir (Aydın: 2019: 400).

Benzer şekilde, halk toplantıları, siyasal katılımın tabana yayılması için çaba edilen siyasal süreçlerdir. Bu bağlamda; yönetenler ile onlara ulaşan ya da ulaşamayan bireyler ve toplumlar arasındaki mesafeyi en aza indirmek amaçlanmaktadır. Bu sayede, yerel mekanizmalar aracılığıyla halk bilgilendirilmekte ve bilinçlendirilmekteyken aynı zamanda halkın taleplerine doğrudan ulaşılmakta ve siyasal yön çizilmektedir. Bir başka deyişle, halk katılım konusunda eğitilmekteyken, sorunların çözümü konusunda yöneten ile yönetilenin temasına uygun zemin hazırlanmaktadır. Dolayısıyla, halk toplantılarında bireylerin ve toplumların aktif bir siyasal katılımı söz konusudur. Bahsi geçen toplantılar kimi zaman haftalık, kimi zaman aylık ya da yıllık olabilmekteyken önemli olan katılımın en yüksek seviyede gerçekleşmesidir (Çevikbaş, 2008: 82-83). Bu tür toplantılarda farklı görüşlerin karşılıklı hoşgörü ve nezaket kuralları çerçevesinde belirli bir sorun üzerinde uzlaşma ve çözüm arayışı içinde olması beklenmektedir. Bu noktada, bahsi geçen halk toplantılarının sadece yerel yönetim kanunlarıyla

belirlenmiş birer siyasal sistem girişimi olmadıklarını fakat aynı zamanda bireylerin ve toplumların bir araya gelerek gerçekleştirdikleri sivil halk toplantılarını da kapsadığını belirtmek gerekmektedir. Çalışmanın konusu ve örnek olarak incelenen sivil yapılanma tam da bu noktada önem kazanmaktadır. Bir başka ifadeyle; çalışmada, halk toplantıları bireylerin ya da toplumların bir araya gelerek gerçekleştirdikleri bir siyasal katılım modeli bağlamında ele alınmakta ve bu toplantıların organize bir şekilde yönetildiği “Demokrasi Festivalleri Birliği” örnek olarak incelenmektedir.

2. Siyasal Katılım Modeli Olarak Demokrasi Festivalleri

Demokrasi Festivalleri Birliği’ni bir siyasal katılım modeli olarak incelemek için bu örgütün gelişimini, amaçlarını ve faaliyet alanlarını incelemek gerekmektedir. Bu incelemeyi gerçekleştirmek için ise Demokrasi Festivalleri Birliği’nin temelini oluşturan demokrasi festivallerini ana hatlarıyla ortaya koymak yerinde olacaktır. Bahsi geçen festivallerin ilki İsveç’in Visby kentinde bulunan Gotland Adası’ndaki Almedalen Parkı’nda, 1968 yılında dönemin Sosyal Demokrat Partisi’nden Eğitim Bakanı olan Olof Palme’in yönetilenlere konuşma yapmasıyla ortaya çıkmıştır. Sonraki yıllarda bir gelenek haline gelen bu buluşmalarda 1974 yılına kadar Palme tek konuşmacı olarak yer almıştır. 1991 yılına gelindiğinde ise İsveç Parlamentosu’nda temsil hakkı olan partilerin tamamı bu geleneğe katılım sağlar hale gelmiştir. Ayrıca bu gelenek yalnızca siyasi partilerin değil, farklı siyasal aktörlerin ve uzmanların da katıldığı bir organizasyon halini almıştır. Organizasyonu gerçekleştirenler ise Gotland Adası’ndaki resmi ve sivil siyasal aktörlerdir (Akdemir, 2019: 75-76; Almedalsveckan, 2019).

Almedalen Haftası olarak anılan bu organizasyon, İsveçli bireylere siyasal, sosyal, kültürel ve ekonomik sorunlar başta olmak üzere birçok konuda bilgi paylaşımının yapıldığı ve sorunlara çözüm aranan bir ortam sağlamaktadır. Dolayısıyla organizasyon kendini “herkes için demokratik toplantı alanı” olarak tanımlamaktadır (Almedalsveckan, 2019). Bahse konu organizasyonda son yıllarda en çok tartışılan konular incelendiğinde geniş kapsamlı bir tartışma alanı yarattığı açık bir şekilde görülmektedir. Örneğin; 2017 yılında Almedalen Haftası etkinliklerinde en çok tartışılan konuların sürdürülebilirlik, sağlık hizmetleri, inşaat, çocuklar-gençler ve dijitalleşme olduğu tespit edilmiştir. 2018 yılında benzer şekilde sürdürülebilirlik, dijitalleşme, demokrasi, iklim ve çevre konuları Almedalen Haftası’nda en çok tartışılan konular olmuştur (Akdemir, 2019: 78-79). 2019 yılında ise Almedalen Haftası’nda KAAÖ’nün askeri ajandası, Avrupa’da gençlerin rolü, hükümetin genetik veriler toplaması ve şehirlerin nasıl daha yeşil alanlar haline getirileceği gibi konulara ağırlık verilmiştir (TheEconomist, 2019). Bu etkinliğin 2020 yılında Haziran ayında sekiz günlük bir program dahilinde gerçekleşmesi planlanmıştır⁴ (Almedalsveckan, t.y.). Bu bilgilerden anlaşılacağı üzere Almedalen

⁴Burada ve makalenin çeşitli bölümlerinde verilen bazı bilgiler, Covid-19 küresel hastalık salgınının (Çalışmada bundan sonra “Covid-19” olarak yer verilecektir.) henüz görülmediği dönemde elde edilmiştir. Bu nedenle, makalede verilen birçok bilgi 2021 yılı itibarıyla güncellenmiştir. Bu bilgiler çalışmanın akışına göre metin içinde ya da dipnot şeklinde yer almaktadır. Örneğin; Almedalen Haftası etkinlikleri küresel salgın nedeniyle 2020 yılında gerçekleşmemiştir. 2021 programına göre ise bahsi geçen etkinliğin 4 Temmuz 2021 tarihinde gerçekleştirilmesi planlanmaktadır (Almedalsveckan, 2020).

Haftası, katılımcıların ve konuların çeşitliliği açısından oldukça geniş bir siyasal katılım geleneği olarak devam etmektedir. Bu yönüyle diğer ülkelerde de benzer toplantıların yapılması konusunda ilham kaynağı olmuştur.

SuomiAreena ismiyle Finlandiya’da gerçekleşen halk toplantıları, Almedalen Haftası etkinliklerinden esinlenen toplantılardan biri olarak ilk kez 2006 yılında gerçekleşmiştir. MTV medya şirketi ve Pori kentinin ortak organizasyonu ile gerçekleşen bu toplantılarda çeşitli siyasal aktörler ve örgütlerin yanı sıra çeşitli toplumsal ve bireysel katılımcıların yer aldığı görülmektedir. Tartışılan ve çözüm aranan konular Almedalen Haftası etkinliklerinde gerçekleşenlerle benzer şekilde siyaset, toplum, kültür ve spor gibi konuları kapsamaktadır (SuomiAreena, t.y.). Bu bağlamda, SuomiAreena etkinlikleri kapsamında seminerler, tartışma ortamları, diyalog ve tanışma etkinliklerinden başka spor etkinlikleri ve kentteki çeşitli yapıları ziyaret gibi faaliyetler de yer almaktadır. 2017 yılının SuomiAreena açısından oldukça verimli yıllardan biri olduğunu belirtmek mümkündür. Öyle ki bahsi geçen yılda organizasyon kapsamında 200 farklı etkinlik gerçekleşmiştir. Bu etkinliklere 300 organizatör ve 950 konuşmacının katılım gösterdiği bilinmektedir. 2017 yılında dikkat çeken konulardan bir diğeri ise yerel katılımın yanı sıra uluslararası davetlilerin de katılımı olmuştur. Örneğin; Avrupa Komisyonu eski başkanlarından Jose Manuel Barroso ve BM eski genel sekreterlerinden Ban Ki-moon 2017 yılında SuomiAreena’ya katılım gösteren uluslararası siyasal aktörlerdendir (Akdemir, 2019: 91-94). Aynı yıl SuomiAreena’ya katılım gösterenlerin toplam sayısı 67 bin kişi olarak tespit edilmiştir. 2018 yılına dair net bir bilgi elde edilemediyse de 2019 yılında 200 farklı etkinlikte 73 bin kişilik katılımcıya ulaşıldığı açıklanmıştır. 2020 yılında Covid-19 nedeniyle festival iptal edilirken, 2021 yılı için 12-16 Temmuz 2021 tarihleri arasında gerçekleştirilmesi planlanmıştır (Democracy Festivals Association, t.y.a). Dolayısıyla SuomiAreena’yı, oldukça geniş çaplı katılımın yaşandığı bir yönetim örneği olarak tanımlamak yanlış olmayacaktır.

Demokrasi festivallerinin yayıldığı bir diğer ülke Danimarka olmuştur. Folkemodet (Halk Buluşması) ismiyle 2011 yılından itibaren organize edilen bu festival güncel meseleler üzerine tartışmak amacıyla politikacıları ve halkı buluşturmaktadır. Diğer örneklerde olduğu bu festivalde de siyasal aktörlerin yanı sıra çeşitli dernekler, kuruluşlar, uzmanlar ve farklı alanlardan katılımcılar yer alabilmektedir. 2011 yılından itibaren Folkemodet kapsamında tartışmaya açılan başlıca konular; sağlık, büyüme ve istihdam, demokrasi ve yönetim, çocuklar ve gençler, eğitim, sosyal politika ve entegrasyon, Avrupa Birliği ve dış politika, iklim ve enerji, çevre ve gıda, ekonomi, ulaşım ve inşaat, hukuksal meseleler, güvenlik ve savunma politikaları olmuştur (Akdemir, 2019: 100). 2019 yılında festivalin katılımcı sayısı 65 bin kişiye ulaşmıştır. İstikrarlı bir şekilde devam etmesi beklenen etkinliklerin 2020 yılında 11-14 Haziran tarihleri arasında gerçekleşmesi planlanmış ancak Covid-19 nedeniyle iptal edilmiştir. 2021 yılı için ise 17-19 Haziran 2021 tarihleri arasında gerçekleşmesi planlanmıştır (Folkemoedet, t.y.a; Folkemoedet, t.y.b). Martin Selsoe Sorensen, Folkemodet ile ilgili izlenimlerini aktarırken “dört gün boyunca birbirleri arasındaki sınırları kaldırdıkları iddiasıyla hareket ediyorlar.” şeklinde bir tarifte bulunmaktadır (Sorensen, 2018). Sorensen’in bu tarifi aslında organizasyonun siyasal

katılım ve küresel yönetim bağlamında güzel bir başarıya imza attığının en somut örneğidir. 2018 yılında organizasyonda 113 bin katılımcının yer alması ise diğer organizasyonlarda olduğu gibi katılımın oldukça yüksek olduğunu göstermektedir (Democracy Festivals Association, t.y.b).

2012 yılında İskandinav ülkelerinden bir diğeri olan Norveç, Arendalsuka ismiyle demokratik halk toplantıları gerçekleştirmeye başlamıştır. Bu organizasyonda politik aktörlerin yanı sıra üniversiteler, araştırma enstitüleri, özel şirketler ve çeşitli örgütler yer almaktadır. Dolayısıyla Arendalsuka'nın başlıca amaçları herhangi bir vatandaşın siyasi aktörlerle, girişimcilerle, hükümet kuruluşlarıyla, medya ve sivil toplum kuruluşlarıyla iletişimini sağlamaktır. Bu amaçlar doğrultusunda bir forum oluşturarak siyasal katılımı tabana yaymayı ve yaygınlaştırmayı görev edinmektedir. 2019 yılı verilerine göre Arendalsuka kapsamında 204 etkinlik standı açılmış, 1261 etkinlik gerçekleştirilmiş, 438 yayın yapılmış ve yaklaşık 75 bin katılımcının etkinliklerde yer alması sağlanmıştır. Her yıl Ağustos ayı ortalarında gerçekleştirilen bu etkinlikler dizisi 2020 yılı için 10-15 Ağustos tarihleri arasında gerçekleştirilmesi planlanmış fakat Covid-19 nedeniyle gerçekleşmesi mümkün olmamıştır. 2021 yılı programı ise 16-20 Ağustos 2021 tarihlerini kapsamaktadır (Arendalsuka, t.y.). Bu bilgilere ek olarak; 2017 yılında gerçekleşen etkinlikte katılımcıların yaşlarının 35-55 aralığında olduğu ve kadınlar ile erkeklerin sayısının birbirine yakın olduğu tespit edilmiştir (Democracy Festivals Association, t.y.c). Bu durumda gençlerin ve yaşlıların organizasyona daha az ilgi gösterdiği anlaşılmaktadır. Buna paralel olarak, toplumsal anlamda eşit bir katılımın sağlanması açısından organizasyonun olumlu bir sonuç aldığı görülmektedir.

Estonya, 2013 yılından itibaren demokrasi festivallerinin gerçekleştirilmeye başlandığı bir başka ülkedir. Arvamusfestival yani “düşünce festivali” ismiyle gerçekleştirilen festival, toplumun her katmanından katılımcıların yer aldığı bir organizasyondur. Amaçları ise farklı dünya görüşlerinin tartışıldığı bir ortama zemin hazırlamak, kültür tartışmaları geliştirmek ve kent bağlamında demokrasi eğitimi sağlamaktır. Bu bağlamda, festivalin hedefi ulusal güvenlikten sağlığa, sosyal gelişimden çevre sorunlarına kadar çeşitli konularda tartışma ve çözüm oluşturmaktadır (Arvamusfestival, t.y.a). 2017 yılı verilerine göre festival katılımcılarının %60'ı kadınlar, %40'ı ise erkeklerdir. Yaş aralığı olarak ise katılımcıların çoğunluğunu 20-29 yaş aralığındaki bireyler oluşturmaktadır (Democracy Festivals Association, t.y.ç). Dolayısıyla Norveç'te gerçekleştirilen Arendalsuka'ya kıyasla Arvamusfestival'e kadınların ve gençlerin daha fazla ilgi gösterdiği anlaşılmaktadır. 2019 yılı 9-10 Ağustos tarihlerinde iki gün boyunca gerçekleştirilen festivalin teması ise “gelecek” olmuştur. Bu bağlamda; çevresel atıklar, sürdürülebilir kalkınma, KAAÖ'nün geleceği gibi konular tartışılmıştır (Arvamusfestival, t.y.b).

2015 yılında Letonya'da çeşitli kesimlerden paydaşlar, LAMPA Conversation Festival isimli etkinlikler dizisini başlatarak Letonya'yı demokrasi festivalleri gerçekleştirilen ülkeler arasında yer almasını sağlamıştır. Bu bağlamda, LAMPA demokrasi festivalleri gerçekleştiren diğer ülkelerle benzer etkinlikleri programlı bir şekilde uygulamaya koymaktadır. Organizasyonun başlıca amaçları; farklı düşünceler arasında tartışma kültürünü geliştirmek, aktif siyasal katılım konusunda kamuoyu

oluşturmak ve “öğrenme” faaliyetini geliştirmektir (Akdemir, 2019: 104). Bu bağlamda; organizasyon, tartışma ortamının çerçeve kurallarını belirlemiştir. Elbette bu kurallar normal bir tartışma ortamının gerekliliklerini içermektedir. Fakat farklı fikirlerin bir arada yer aldığı bu organizasyonda tartışmaya dair çerçeve kurallar belirleme gereği duyulmuştur. Buna göre; her fikir değerlidir ve dolayısıyla her fikre saygı duyulması gerekmektedir. Farklı fikirlere saygı ve açık görüşlü olmak adına her fikrin dinlenmesi önemlidir. Fikirler ortaya konulurken ise üzerinde düşünülmüş ve sağlam temele sahip düşüncelerin tartışılması konunun gelişimi açısından bir gerekliliktir. Ayrıca sorunlara çözüm önerisi getirmek amacıyla tartışmak, tartışmanın başka alanlara kaymasını önleyecektir (LAMPA, t.y.). Bu çerçeve kurallardan anlaşılacağı üzere demokrasi festivalleri siyasal katılımın yanı sıra toplumsal birlikteliğin devamlılığına da özen göstermektedir.

Demokrasi festivallerinin gerçekleştirildiği ülkeler arasında 2015 yılında katılan bir diğer ülke ise İzlanda olmuştur. 2015 yılında Fundur Folksins ismiyle organize olan bu festival 2018 yılından itibaren LYSA ismiyle etkinliklerine devam etmektedir (Akdemir, 2019: 119-120; Democracy Festivals Association, t.y.d). LYSA etkinliklerinin başlıca amaçları; diğer festivallerle benzer şekilde, demokratik diyalog ortamını desteklemek, farklı sosyal gruplar arasında güven inşa etmek, yönetenler ile yönetilenler arasında düşünce alışverişine aracı olmak şeklinde sıralanmaktadır (Democracy Festivals Association, t.y.d). Bu bağlamda; 2017 yılı verilerine göre LYSA etkinlikleri kapsamında en çok tartışılan konular sağlık hizmetleri ve çevre sorunları olmuştur (Akdemir, 2019: 121). Bahsi geçen festivalin 2021 yılı programının ise bahar aylarında gerçekleştirilmesi planlanmıştır (LYSA, 2020).

Demokrasi festivalleri gerçekleştiren ülkeler arasında katılan bir diğer ülke 2017 yılında Litvanya olmuştur. Diskusiju Festivalis “Butent!” ismiyle gerçekleştirilen festivalin başlıca amaçları; demokratik refah devletinin ve tartışma kültürünün geliştirilmesine zemin hazırlamaktadır. Böylelikle toplumun birliğine ve gelişimine katkı sağlamak öngörülmüştür (European Commission, 2019). Bu bağlamda; 2017 yılında gerçekleştirilen festivale yaklaşık 3 bin kişi katılmış, 70 etkinlik düzenlenmiş ve 200 konuşmacı yer almıştır (Democracy Festivals Association, t.y.e). 2019 yılında üçüncüsü gerçekleştirilen festivalde tartışılan başlıca konular; göç, yeşil çevre yatırımları, gelişmekte olan ülkelere yardım, kültürel konular ve sosyal haklar çerçevesinde gerçekleşmiştir (BUTENT! Diskusiju Festivalis, t.y.).

Son olarak, 2018 yılında Belçika demokrasi festivali gerçekleştirmeye başlayan ülkeler arasında Jubel isimli etkinlikler dizisini hayata geçirerek katılmıştır. Avrupa Birliği'nin de destekçi ve paydaşlardan biri olduğu bu etkinliğin konsepti Avrupa'da katılımcı demokrasi anlayışını yeniden canlandırmak, yeniden düşünmek ve yeniden tasarlamak olarak belirlenmiştir. Bu bağlamda; organizasyonun amaçlarından bir tanesi yönetenler açısından, yönetilenlere danışmak ve onlarla diyalog kurmak için farklı iletişim kanalları oluşturmaktır. Bu bağlamda alternatif yöntemlerin keşfinin bu tarz organizasyonlar aracılığıyla keşfedilmesi planlanmıştır (Jubel Festival, t.y.). Jubel'in diğer festivallerle benzerliklerinin yanı sıra hitap ettiği çevre ve ele aldığı konuların ilgilendiği coğrafya daha geniş bir alanı kapsamaktadır. Bu bağlamda; Avrupa ölçeğinde gerçekleşen ilk demokrasi festivali olma

özelliğine sahiptir. Dolayısıyla festivalde günlük hayata yönelik ya da gelecek ile ilgili konular tartışılırken Avrupa kapsamlı bir tartışma ortamı hakimdir. Bu anlamda festival, demokrasi ve siyasal katılıma teşvik etmenin yanı sıra toplumlar arasında köprü vazifesi de görmektedir (Democracy Festivals Association, t.y.f).

Sonuç olarak; bahsi geçen demokrasi festivallerinin amaçları ve programları bakımından oldukça önemli birer siyasal katılım modeli oldukları görülmektedir. Çünkü bu festivaller, yöneten ile yönetilen arasında fikir alışverişinin sağlanacağı ortamlara zemin hazırlamaktadır. Dolayısıyla, bu iki grup arasındaki iletişim kanalı halini almaktadır. Ancak festivallerin işlevleri bununla sınırlı kalmayıp, aynı zamanda yönetilenlerin siyaset, demokrasi ve katılım gibi konularda eğitilmesini sağlamaktadır. Farklı fikirlere saygı çerçevesinde yürütülen bu festivaller, fikirleri uzlaştırması açısından ayrıca önemlidir. Dolayısıyla festivalleri, yönetim kavramının yönetimden yani tek taraflı bir yönetim anlayışından farklı olduğunun en somut göstergeleri olarak tanımlamak yanlış olmayacaktır. Bu festivallerin bir işlevi de her ne kadar gerçekleştirildikleri coğrafyanın meseleleri üzerinden tartışma yürütseler de meseleleri giderek daha geniş ölçekli ele almalarıdır. Ayrıca festivallerinin yayılma süreci incelendiğinde özellikle 2000’li yıllardan itibaren hızlı bir yayılma eğilimi gösterdiği anlaşılmaktadır. Bu durum festivallerin yönetim, demokrasi ve siyasal katılım gibi konularda farklı toplumlara ilham olduklarının belirtisidir. Festivallerin bahsi geçen amaçları ve işlevlerini daha sağlam bir zeminde yaygınlaştırmak ve tabana yaymak adına, kendi aralarında koordineli bir şekilde hareket ettikleri görülmektedir. Dolayısıyla festivaller bir üst örgütlenme yoluna giderek amaçlarını ve organizasyonlarını uyum içinde yürütme yoluna gitmişlerdir. Bu noktada Demokrasi Festivalleri Birliği, bu festivallerin üst örgütlenmesi olarak ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda; çalışmanın ilerleyen bölümlerinde Demokrasi Festivalleri Birliği amaçları, görevleri ve faaliyetleri ortaya konularak küresel yönetişime katkısının olup olmadığı incelenecektir.

3. Demokrasi Festivalleri Birliği’nin Küresel Yönetişime Katkıları

Demokrasi Festivalleri Birliği’nin küresel yönetişime katkısını sorgulamadan önce, birlik hakkında bilgi verilmesi elzemdir. Bu bağlamda, öncelikle Demokrasi Festivalleri Birliği’nin nasıl ortaya çıktığını incelemek gerekmektedir. 2017 yılında, Mads Akselbo Holm tarafından demokrasi festivallerinin bilgi, çözüm ve fikirleri paylaşabileceği bir ortama ihtiyacı olduğu düşüncesi ortaya konulmuştur. Bu çıkış noktası ile daha önce sözü edilen festivaller hakkında bilgi toplamak amacıyla araştırmalar yapılmıştır. Bu araştırmaların ana amaçları ise festivaller hakkında ortak bilgi ve deneyim oluşturmaktır. Dolayısıyla çeşitli festivallerin farklılıkları, benzerlikleri, zorlukları ve kolaylıkları hakkında bilgiler toplanmıştır. Bu bilgilerden elde edilen sonuçlar ile festivaller arası iletişimi düzenlemek ve farklı ülkelerde düzenlenecek festivallere tecrübeleri aktarmak gibi hedeflere yoğunlaşmıştır (Democracy Festivals Association, t.y.g). Sonuç olarak; 2017 yılında Demokrasi Festivalleri Birliği, demokrasi festivallerinin düzenleyici bir yapılanması olarak ortaya çıkmıştır. Holm birliğin başkan yardımcısı olurken Danimarka’da yürütülen festivalin organizatörlerinden Zakia Elvang

ise birliğin başkanı olarak göreve başlamıştır. 2019 yılı itibariyle ise yukarıda incelenen 9 demokrasi festivali birliğin üyesidir.

Demokrasi Festivalleri Birliği kurulduğu tarihten itibaren amaçlarını geliştirerek demokrasiye katkı sağlamayı sürdürmektedir. Bu bağlamda; birliğin internet sitesinde amaçlar kapsamında edindiği görevler ana hatlarıyla şu şekilde sıralanmaktadır (Democracy Festivals Association, t.y.ğ):

- Mevcut demokrasi festivalleri ve organizatörleri arasındaki bağlantıyı sağlamak.
- Demokrasi festivalleri arasındaki ortak projeleri, girişimleri ve fonları desteklemek.
- Festivaller arasındaki bilgi alışverişinin sürekliliğini ve festivallerin gelişimini desteklemek.
- Yeni ülkelerin ve organizatörlerin demokrasi festivalleri düzenlemesine yardımcı olmak.
- Demokrasi festivallerinin uluslararası alanda temsilcisi ve savunucusu olarak hareket etmek.
- Katılımcı demokrasinin geliştirilmesi için daha geniş bir kitleye ilham vermek.

Demokrasi Festivalleri Birliği, yukarıda verilen amaçlar ve görevler doğrultusunda demokrasi festivallerinin tasarım aşamasındaki planlamasını bir çalışma ile ortaya koymuştur. Elvang'a göre; toplumlar demokrasi kültürünün ve festivallerin gelişimini etkileyen tarihsel anlamda farklı yollar izlemektedir. Ancak bireylerin siyasal sürece aktif bir şekilde katılmaları halinde, katılımcı demokrasinin gücüne olan inanç festivallerin tüm organizatörleri için ortak bir zemini temsil etmektedir (Buhl, Elvang ve Wolff, t.y.: 3). Bu bağlamda; birliğin demokrasi festivalleri organizasyon tasarımı hem devam eden hem de yeni festival girişimleri için kılavuz niteliğindedir. Bahsi geçen tasarım 10 ana başlıktan oluşmaktadır.

Demokrasi festivallerinin tasarımı aşamasında ilk başlık amaç ve stratejileri kapsamaktadır. Dolayısıyla amaç ve stratejiye yönelik kriterler sıralanmıştır. Buna göre; öncelikle, demokrasi festivalinin her kesimi kucaklayan bir yapıya sahip olması gerekmektedir. Festivaller katılımcı demokrasi ve toplumsal fayda için çalışmak durumundadır. Festivallerin katılımcılar için ücretsiz olması beklenmektedir. Festivaller gerçek bir festival havasında olmalı, gergin bir atmosferden uzak durulmalıdır. Konuşmalara ve farklı fikirler arasında diyalog kurulmasına odaklanılmalıdır. Tasarımın ikinci başlığı katılımcılar ile ilgilidir. Bu başlık altında geniş bir katılımcı yelpazesi için uzmanların, bireylerin, medyanın, organizatörlerin, çeşitli örgütlerin, lobilerin, politikacıların, aktivistlerin, gönüllülerin, şirketlerin ve şirket yöneticilerinin dengeli bir şekilde katılımlarının önemine dikkat çekilmektedir (Buhl, Elvang ve Wolff, t.y.: 5-6).

Demokrasi festivalleri tasarımının üçüncü başlığı festivallerin program ve içerikleri ile ilgilidir. Bu bağlamda; program ve içerik organizatörlerin festivali ne derece yönlendirmek istedikleri ile doğru orantılıdır. Dolayısıyla program ve içerik festivaller arasında değişiklik göstermektedir. Ancak birlik, dengeli ve geniş bir programın olmasını önermektedir. Örneğin; sadece belirli yaş grupları, belirli siyasal gruplar ya da belirli cinsiyetler üzerinden değil olabildiğince kapsamlı ve geniş katılım ile tespit edilmiş programların tercih edilmesi oldukça önemlidir. Aynı durum konular için de geçerlidir. Belirli konularda

saplanıp kalmaktan ziyade konu çeşitliliğine gidilmesi festivallerin bir gerekliliği olarak sunulmaktadır. Bir diğer başlık etkileşim konusunu kapsamaktadır. Bu bağlamda; aktif katılımın sağlanması için etkileşimin yüksek tutulması önerilmektedir. Buna bağlı olarak, farklı etkileşim modelleri örnek olarak sunulmaktadır. Bunlardan bazıları; politik mizah gösterileri, seminerler, spor faaliyetleri, paneller, konser, tiyatro vb. faaliyetlerdir. Bu tarz etkileşim modelleriyle katılımcılar arasında bir bağ oluşturulması ve daha aktif katılımın sağlanması amaçlanmaktadır (Buhl, Elvang ve Wolff, t.y.: 7-8).

Demokrasi Festivalleri Birliği'nin önerilerine göre demokrasi festivalleri organize edilirken dikkat edilmesi gereken beşinci konu başlığı, festivalin yapılacağı konum ile ilgilidir. Buna göre, festival yapılacağı yer özenle seçilmelidir. Örneğin; festivalin gerçekleştirildiği ülkenin başkenti ile yakın konumda olması, kente ulaşım imkanlarının gelişmiş olması, kentteki konaklama imkanlarının yeterli kapasiteye sahip olması ve katılımcılara maliyetinin olabildiğince az olması festivale katılımı artıracak özellikler olarak sıralanmaktadır. Aynı zamanda festivalin gerçekleşeceği konumda katılımcıların çeşitliliği ve festivali içselleştirmeleri yine konum bağlamında ele alınmaktadır. Bir başka konu başlığında ise yine konumla ilgili olarak, altyapı imkanlarının gelişmiş olması beklenmektedir. Sayıları binlerle ifade edilen şekilde katılımın görüldüğü bu organizasyonların yapıldığı yerlerde katılımcıların her türlü temel ihtiyacı karşılayabileceği bir altyapının olması, birlik tarafından gereklilik olarak vurgulanmaktadır (Buhl, Elvang ve Wolff, t.y.: 9-10).

Festivaller kapsamında gerçekleşmesi beklenen bir diğer konu festival ile katılımcılar arasındaki iletişimi kapsamaktadır. Bu bağlamda; festivalin sadece festival sürecince değil geriye kalan zamanlarda da toplumla iletişimde olması beklenmektedir. Bu durumda geleneksel medya ve sosyal medya gibi iletişim kanalları önemli rol oynamaktadır. Diğer başlık ise festivallerin organizasyon süreçleri ve organizatörleri ile ilgilidir. Birlik tarafından her iki anlamda da herhangi bir kısıtlama getirilmemiştir. Dolayısıyla organizatörler, organizasyon kurulları, paydaşlar ya da sponsorlar festivalin yapılacağı ülkenin yasalarına uygun şekilde çeşitli aktörleri kapsayabilmektedir. Festivallerin tasarımına ilişkin dokuzuncu başlık festivallerin nasıl finanse edileceği konusunu ele almaktadır. Birliğin bu konuda da doğrudan bir tavsiyede bulunmadığı fakat konuya ilişkin çerçeve çizdiği görülmektedir. Ülkeden ülkeye değişen kanuni uygulamaların varlığı bu durumu etkilen başlıca faktörlerden bir tanesidir. Bu bağlamda festivallerde sponsor desteği, belediye desteği ya da reklam alımları gibi uygulamalara gidilmektedir. Örneğin; Finlandiya'da gerçekleşen festivalde reklamlara izin verilirken Letonya ve Estonya'da gerçekleşen festivallerde böyle bir izin söz konusu değildir. Son olarak; festival kapsamında sürdürülebilirlik önemli bir kriter olarak yer almaktadır. Dolayısıyla festivallerin ekonomik, çevresel ve sosyal açıdan sürdürülebilir olması birliğin ortaya koyduğu gereklilikler arasındadır (Buhl, Elvang ve Wolff, t.y.: 13-15).

Demokrasi Festivalleri Birliği, festivallerin tasarımı aşamasında üye ülkelerde gerçekleşen festivallerde edinilen bilgi ve tecrübeleri kullanmaktadır. Bu bağlamda, üyelerinin festivalleri organizasyon aşamasından çözüm ve sonuç kısmına kadar destekleyen çerçeveyi onlara destek olarak

sunmaktadır. Bahsi geçen konu başlıklarının her biri küresel yönetim bağlamında değerlendirilen konular iken bir demokrasi ortamının yaratılması sürecine öncülük etmesi ayrıca önem taşımaktadır. Bu yönüyle küresel yönetimin, demokrasinin ve siyasal katılımın sağlam bir zeminde ilerlemesine katkı sağlamaktadır.

Demokrasi Festivalleri Birliği'nin küresel yönetim, demokrasi ve siyasal katılıma katkıları, ilk kez gerçekleşmesi planlanan festivaller için oldukça önemlidir. Konuların hassas olması dolayısıyla festivallere ilişkin paylaşılacak en küçük bilgi dahi bu festivallerin gelişimini büyük oranda etkileme gücüne sahiptir. Bu bağlamda; Somali, Moldova, Polonya, Gürcistan ve ABD'de demokrasi festivallerinin gerçekleşmesine yönelik çabaların sürdüğü belirtilmektedir. Ayrıca Hollanda, Grönland, Ukrayna, Kenya, Nepal, Güney Kore ve Türkiye 2019 yılındaki girişimleri nedeniyle "Demokrasi Festivalleri Birliği'ne üye olması muhtemel ülkeler" olarak tarif edilmektedir.

Demokrasi Festivalleri Birliği'nin küresel yönetimin, demokrasinin ve siyasal katılımın yaygınlaşmasına yönelik katkılarını Türkiye'de gerçekleşmesi planlanan festivalin başlangıç aşamasında görmek mümkündür. Bilimsel Araştırma Projesi⁵ olarak ilk kez 2020'de Eskişehir'de "Dinleme, Diyalog, Dayanışma (3D)" ismiyle gerçekleşmesi planlanan⁶ bu festivalin fikir sahibi olan Akdemir, projesiyle ilgili olarak Demokrasi Festivalleri Birliği ile iletişime geçmiştir. Bu iletişim vasıtasıyla, Demokrasi Festivalleri Birliği hem proje hakkında bilgilendirilmiş hem de projeye katkılarının ne olacağı yönünde bilgi edinilmiştir. Bu bağlamda; Demokrasi Festivalleri Birliği, 3D Festivali ile ilgili başlangıç aşamasında sunabileceği yardımları dört ana başlık altında toplamıştır. Bunlardan ilki, demokrasi festivalinin oluşturulması aşamasında bilgi ve tecrübe alışverişidir. İkincisi, benzer görüşteki insanlarla uluslararası bir ağ oluşturulmasına yardımcı olmaktır. Üçüncüsü, yatırım ortaklığı ve finans gibi konularda uluslararası kurumlarla sağlanacak iletişim konusunda danışmanlık etmektir. Dördüncüsü ise birliğin sosyal medya kanalları aracılığıyla festivalin potansiyel katılımcılara duyurulmasıdır (Akdemir, kişisel iletişim: Aralık 2019).

Birliğin sosyal medya kanalları aracılığıyla 3D Festivali hakkında potansiyel katılımcıları bilgilendirme yönünde gösterdiği yardım küresel yönetim, demokrasi ve siyasal katılımın yayılması açısından oldukça önemlidir. Örneğin; Akdemir, Finlandiya'da 2017 yılında gerçekleşen festival hakkında MTV tarafından 22 saat yayın yapıldığını, sosyal medya ağları üzerinden yaklaşık 50 yayın sağlandığını ve bu yayınların yaklaşık 1,9 milyon kişiye ulaştığını belirtmektedir. Benzer şekilde, Danimarka'da 2017 yılında gerçekleşen festivale dair Danimarka ulusal ve yerel medyasında 514 haber yapılmıştır. Buna ek olarak dijital haber bültenleri yayınlanmakta ve uluslararası alana sunulmaktadır (Akdemir, 2019: 94, 98). Festivallerin üst yapılması olarak Demokrasi Festivalleri Birliği de bu

⁵Bahsi geçen bilimsel araştırma projesi, fikir aşamasından organizasyon aşamasına kadar tüm süreçleriyle Anadolu Üniversitesi İktisat Fakültesi Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Öğretim Üyesi Doç. Dr. Erhan AKDEMİR'in projesidir.

⁶Bahsi geçen festival 2020 yılı itibarıyla görülen Covid-19 sebebiyle ileri bir tarihe ertelenmiştir.

imkanların tamamından çeşitli aşamalarda faydalanmaktadır. Buna ek olarak birliğin kurum olarak yönettiği internet sitesi, sosyal medya kanalları ve çeşitli dijital yayınları da mevcuttur⁷. Örneklerden anlaşılacağı üzere küresel yönetim, demokrasi ve siyasal katılımın geniş alanlara yayılması açısından geleneksel medya ve sosyal medya araçları oldukça etkilidir. Dolayısıyla, birlik bu kanalları kullanarak katkısını üst seviyeye taşımaktadır.

Sonuç

Küreselleşmenin her konuda görünür bir hal aldığı 1990'lı yılların başından itibaren herhangi bir konuda yönetime katılma anlayışı da paralel bir şekilde gelişim göstermiştir. Yüzyıllar öncesine dayanan demokrasi geleneği zamana, mekana ve toplumlara göre değişiklik gösterse de siyasal katılım belirli düzeylerde demokrasinin bir gereği olarak devam etmiştir. Diğer yandan tek taraflı bir karar alma sürecini temsil eden yönetim anlayışından, yönetenin ve yönetilenin karar alma sürecine dahil olduğu yönetim anlayışı giderek yaygın hale gelmiştir. Bir başka ifadeyle; küresel yönetim demokrasi ile demokrasi ise yüksek düzeyde siyasal katılım ile birlikte düşünülür hale gelmiştir. Bu bağlamda; yöneten ile yönetilen arasındaki ayırım giderek daha dar bir zemine yerleşmiştir. Yöneten açısından düşünüldüğünde, yönettikleri topluma kendilerini ifade etmenin yanı sıra yönetilenlerin taleplerini dinleme fırsatını da yakalamışlardır. Yönetilenler açısından düşünüldüğünde ise karar alma sürecine katılma, taleplerini iletme, fikir alışverişinde bulunma vb. olanaklar elde edildiği görülmektedir. Dolayısıyla, küresel yönetim açısından siyasal katılımın olabildiğince geniş bir zemine yayılması oldukça önemlidir.

1968 yılında İsveç'te siyasal bir aktör tarafından gerçekleştirilen konuşma, zaman içinde farklı siyasal aktörlerin kendilerini ifade ettikleri bir gelenek haline gelmiştir. Sonraları ise sadece yönetenlerin değil, fakat aynı zamanda yönetilen toplumun da fikirlerini söylediği, farklı fikirleri dinlediği, taleplerini ilettiği kısaca yönetime katıldığı bir festival halini almıştır. 2000'li yıllardan itibaren bu festival İsveç ile sınırlı kalmamış, İskandinav ülkelerine ek olarak Baltık ülkeleri de benzer festivalleri gerçekleştirmeye başlamıştır. Son olarak 2018 yılında Belçika'da da benzer bir festival gerçekleşmiştir. Bu festivallerde yerel, bölgesel ve küresel düzeydeki meseleler görüşülmüş ve çözüm aranmıştır. Ayrıca bu festivaller siyasal aktörlerin ve yönetilenlerin katıldığı bir festivalden öte farklı konularda uzmanlar, iş insanları, aktivistler, sivil toplum kuruluşları vb. toplumun her kesiminden katılımın gerçekleştiği bir hal almıştır. Dolayısıyla bu festivaller aracılığıyla küresel yönetime katkı sağlanmış, demokrasi ve siyasal katılım bilinci oluşturulmuştur.

2017 yılında, bahsi geçen festivallerin yararlarının ne olduğu, festival sırasında ne gibi zorluklar yaşandığı, festivallerin organizasyon süreci ve fikir aşaması, finansal meseleler, festivallerin yaygınlaştırılması gibi konular üzerine düşünülmesi amacıyla bu konular üzerine araştırma yapılması

⁷Demokrasi Festivalleri Birliği ile ilgili her türlü bilgi, yayınlara ulaşım ve iletişimin sağlanması için birliğin internet sitesinden faydalanılabilir. Bkz. (Democracy Festivals Association, t.y.h).

gereği duyulmuştur. Bu araştırmalar sonucunda ise festivallerin fikir alışverişinde bulunabileceği bir üst yapılanmanın gerekliliği tespit edilmiştir. Tam da bu noktada, çalışmanın konusu olan, Demokrasi Festivalleri Birliği'nin kurulduğunu görülmektedir. Demokrasi Festivalleri Birliği; festivaller arasında fikir alışverişi sağlamak, organizasyonlara danışmanlık yapmak, ortak çalışmalar yapılmasına zemin hazırlamak ve demokrasiyi yaygınlaştırmak gibi amaçlarla kurulmuş bir birliktir. Bu bağlamda; çalışmada vurgulandığı üzere birlik, festivaller hakkında toplu istatistik sağlamak ve analiz yapmak, festivallere çerçeve programlar önermek, organizasyonların her aşamasında yardım sağlamak, demokrasi ve siyasal katılımı görünürlüğünü artırmak yoluyla yaygınlaştırmak gibi özellikleri nedeniyle küresel yönetime katkı sağlamaktadır. Demokrasi Festivalleri Birliği'nin çalışmalarıyla, demokrasi festivalleri birbirleriyle uyumlu bir şekilde çalışır, birbirlerinin tecrübelerinden faydalanır hale gelmiştir. 2019 yılı itibariyle farklı coğrafyalarda demokrasi festivali gerçekleştirme yönündeki girişimler de yine Demokrasi Festivalleri Birliği'nin küresel yönetime katkıları olarak değerlendirilmelidir.

Demokrasi Festivalleri Birliği'ne ilişkin makalede yer alan tespitlerin yanı sıra, festivallerin ve ardından küresel yönetişimin daha fazla yaygınlaşabilmesi için bazı önerilerde bulunmak mümkündür. Öncelikle, bu makale, bahsi geçen festivallerin akademik anlamda incelenmesi açısından ilk çalışmalar arasında yer almaktadır. Dolayısıyla, bu gibi akademik çalışmalara kapsamlı bilgi temini, nitelik ve nicelik açısından gelişim için teşvik, eğitim programları, çeşitli mecralarda tanıtım vb. faaliyetlerin özenli bir biçimde geliştirilmesi küresel yönetişimin yaygınlaşmasını da beraberinde getirecektir. Bunun yanı sıra küresel ve bölgesel uluslararası örgütler ile yapılacak işbirlikleri, bu festivallerin güçlenmesine yol açacaktır.

Kaynakça

- Akdemir, E. (2019). *Avrupa Birliği Ülkelerinde Siyasal Katılım Platformları: Roller ve Amaçları*. Ankara: Siyasal Yayınevi.
- Aydın, A. (2019). Siyasal Katılım Araçları Üzerinden Merkezi ve Yerel Düzeydeki Katılımın İncelenmesi. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi*, 10 (2), 395-400.
- Çevikbaş, R. (2008). Yerel Yönetimlerde Siyasal Katılım. *Türk İdare Dergisi*. Aralık, 80 (461), 71-97.
- Heywood, A. (2013). *Küresel Siyaset*. (Çev: N. Uslu ve H. Özdemir). Ankara: Adres Yayınları.
- Kahraman, A. B. (2011). *Siyasal Katılımın Sosyolojik Analizi*. Konya: Çizgi Kitabevi Yayınları.
- Kışlalı, A. T. (2018). *Siyasal Sistemler: Siyasal Çatışma ve Uzlaşma*. İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınevi.
- Sinclar, T. J. (2016). *Küresel Yönetişim*. (Çev: H. H. Orhon Özdağ). İstanbul: İstanbul Kültür Üniversitesi Yayınevi.
- Thukydides. (2019). *Peloponnesos Savaşları*. (Çev: F. Akderin). 3. Baskı. İstanbul: Belge Yayınları.

İnternet kaynakları

- Almedalsveckan. (2019). *Almedalen Week*. <https://almedalsveckan.info/english>. Erişim Tarihi: 27.12.2019.
- Almedalsveckan. (2020). *Almedalen Week 2021*. <https://www.almedalsveckan.info/talare>. Erişim Tarihi: 04.01.2021.
- Almedalsveckan. (t.y.). *Almedalsveckan 2020*. <https://program.almedalsveckan.info/talare>, Erişim Tarihi: 27.12.2019.
- Arendalsuka. (t.y.). *Welcome to Arendalsuka*. <https://arendalsuka.no/1219>. Erişim Tarihi: 04.01.2021.
- Arvamusfestival. (t.y.a). *About the Festival*. <https://www.arvamusfestival.ee/en/about-the-festival/>. Erişim Tarihi: 28.12.2019.
- Arvamusfestival. (t.y.b). *Opinion Festival in English*. <https://www.arvamusfestival.ee/en/opinion-festival-in-english/>. Erişim Tarihi: 28.12.2019.
- Buhl, A., Elvang, Z. ve Wolff, M. (t.y.). *Democracy Festivals Design Dimensions*. https://static1.squarespace.com/static/5ca46d3434c4e242889adff5/t/5cafcfb104c7bb6aa645dec/1555025875681/DF_Designdimension+Komp.pdf. Erişim Tarihi: 28.12.2019.
- BUTENT! Diskusiji Festivalis. (t.y.). *Discussion Descriptions*. <https://diskusijufestivalis.lt/#programa-old>. Erişim Tarihi: 28.12.2019.
- Democracy Festivals Association. (t.y.a). *Suomiareena*. <https://democracyfestivals.org/suomiareena>, Erişim Tarihi: 04.01.2021.
- Democracy Festivals Association. (t.y.b). *Folkemodet, The People's Meeting*. <https://democracyfestivals.org/folkemdet>. Erişim Tarihi: 27.12.2019.
- Democracy Festivals Association. (t.y.c). *ARENDALSUKA, Arendal Week*. <https://democracyfestivals.org/arendalsuka>. Erişim Tarihi: 27.12.2019.

- Democracy Festivals Association. (t.y.ç). *Arvamusfestival, Opinion Festival*. <https://democracyfestivals.org/arendalsuka-1>. Erişim Tarihi: 28.12.2019.
- Democracy Festivals Association. (t.y.d). *racy Festivals Association. (t.y.d). LYSA*. <https://democracyfestivals.org/lisa>. Erişim Tarihi: 28.12.2019.
- Democracy Festivals Association. (t.y.e). *BUTENT!, Discussion Festival*. <https://democracyfestivals.org/btent>. Erişim Tarihi: 28.12.2019.
- Democracy Festivals Association. (t.y.f). *Jubel, European Democracy Festival*. <https://democracyfestivals.org/btent-1>. Erişim Tarihi: 28.12.2019.
- Democracy Festivals Association. (t.y.g). *Methods for Democracy Festivals*. <https://democracyfestivals.org/new-page-1>. Erişim Tarihi: 28.12.2019.
- Democracy Festivals Association. (t.y.ğ). *Our Mission*. <https://democracyfestivals.org/about>. Erişim Tarihi: 28.12.2019.
- Democracy Festivals Association. (t.y.h). <https://democracyfestivals.org/>. Erişim Tarihi: 28.12.2019.
- European Commission. (2019). *Birstonas, Lithuania – Festival of Discussions BUTENT! (Makes Sense!)*. <https://ec.europa.eu/migrant-integration/event/birtonas-lithuania-festival-of-discussions-btent-makes-sense>. Erişim Tarihi: 28.12.2019.
- Folkemoedet. (t.y.a). *Folkemodet – The People’s Democratic Festival*. <https://folkemoedet.dk/en/>. Erişim Tarihi: 27.12.2019.
- Folkemoedet. (t.y.b). *Folkemodet – Main Page*. <https://folkemoedet.dk/>. Erişim Tarihi: 04.01.2021.
- Jubel Festival. (t.y.). *The Concept*. <https://www.jubelfestival.com/>. Erişim Tarihi: 28.12.2019.
- LAMPA. (t.y.). *The Rules of Conversation*. <https://www.festivalslampa.lv/en/festival/about-festival>. Erişim Tarihi: 28.12.2019.
- LYSA. (2020). *Description 2021*. <https://www.lysa.is/einrada-akvardanir-mikil-vonbrigdi/>. Erişim Tarihi: 04.01.2021.
- Sorensen, M. S. (2018). Where Danes Butt Heads (Politely) With Their Leaders. *The New York Times*, 23rd June, <https://www.nytimes.com/2018/06/23/world/europe/denmark-democracy-folkemodet.html>. Erişim Tarihi: 27.12.2019.
- SuomiAreena. (t.y.). *This is SuomiAreena*. <https://suomiareena.fi/in-english#gs.o2dmex>. Erişim Tarihi: 27.12.2019.
- TDK Sözlükleri. (t.y.). *Güncel Türkçe Sözlük*. <https://sozluk.gov.tr/>. Erişim Tarihi: 04.01.2021.
- The Economist. (2019). *Why Democracy Festivals, A Staple in Northern Europe, Are Spreading*. 9th September. <https://www.economist.com/prospero/2019/09/09/why-democracy-festivals-a-staple-in-northern-europe-are-spreading>. Erişim Tarihi: 27.12.2019.

Yükseköğretim Kurumlarında Öğretim Üyeliğine Atanma Sürecinde Farklı Düzenlemeler Nedeniyle Yaşanabilecek Sorunlar

In Higher Education Institutions the Problems that may Occur During the Appointment Process Due to Different Regulations

Nezih VARGAN¹

Başvuru Tarihi: 21.10.2020

Kabul Tarihi: 22.12.2020

Özet

Yükseköğretim kurumlarında; doktor öğretim üyesi, doçent ve profesör kadrolarına atanma süreçlerinde aday veya adayların başvuruları sonrasında yapılması gereken hususları belirleyen Yükseköğretim Kanununda yer alan hükümlerle, Öğretim Üyeliğine Yükseltme ve Atanma Yönetmeliğinde yer verilen hükümler arasında bazı farklar olduğu gözlemlenmiştir. Bu farklılıkların, özellikle adaylar hakkında görüş verecek üç kişilik komisyon üyelerinin oluşturulması ve diğer bazı hususlarda ortaya çıkarabileceği sorunlara değinilerek öneriler getirilmeye çalışılmıştır.

Anahtar kelimeler; Öğretim Üyesi, Atama Süreci, Yükseköğretim Kurumu

JEL Sınıflandırması: M12, Q58

Abstract

In higher education institutions; It has been observed that there are some differences between the provisions of the Higher Education Law, which determine the issues to be made after the candidates 'or candidates' applications in the process of appointment to doctoral lecturers, associate professors and professors, and the provisions of the Regulation on Promotion and Appointment to Faculty Members. These differences, especially the formation of three-person commission members who would give opinions about the candidates, and some other issues, were tried to be made by addressing the problems they might arise.

Keywords: Faculty Member, Appointment Process, Higher Education Institution

JEL Classification: M12, Q58

¹ Prof. Dr., Anadolu Üniversitesi, İktisat Fakültesi, Maliye Bölümü, nvarcan@anadolu.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-4374-2675

Giriş

2547 sayılı Yükseköğretim Kanununun 3. maddesinde öğretim elemanları; yükseköğretim kurumlarında görevli öğretim üyeleri, öğretim görevlileri ve araştırma görevlileri olarak belirtilmiştir. Öğretim üyeleri ise aynı madde içinde profesör, doçent ve doktor öğretim üyeleri olarak üç tip olarak sayılmıştır. Yükseköğretim kurumları da Kanunda şu şekilde tanımlanmıştır. “*Üniversite ile yüksek teknoloji enstitüleri ve bunların bünyesinde yer alan fakülteler, enstitüler, yüksekokullar, konservatuvarlar, araştırma ve uygulama merkezleri ile bir üniversite veya yüksek teknoloji enstitüsüne bağlı meslek yüksekokulları ile bir üniversite veya yüksek teknoloji enstitüsüne bağlı olmaksızın ve kazanç amacına yönelik olmamak şartı ile vakıflar tarafından kurulan meslek yüksekokullarıdır.*” (2547 sayılı Kanunun 3. maddesi l, m ve c bentleri)

Bu makalenin amacı, yükseköğretim kurumlarında öğretim elemanları kavramının içinde yer alan öğretim üyelerinin atanma aşamalarında uyulması zorunlu 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu ile Öğretim Üyeliğine Yükseltme ve Atanma Yönetmeliği hükümleri arasındaki farklılıkları belirtmek ve bu farklılıkların doğurabileceği sorunlara değinmektir.

2547 sayılı Yükseköğretim Kanununun Yönetmelikler başlıklı 65. maddesinde, Yükseköğretim Kurulu tarafından hangi hususlarda yönetmeliklerle düzenleme yapılabileceği sayılarak açıklanmıştır. Bu sayılan hususlar arasında “*Bu Kanun kapsamındaki yükseköğretim kurumlarında, doktor öğretim üyeliğine, doçentlik ve profesörlüğe yükseltme ve atanma işlemleri*” belirtilmiştir. Dolayısıyla, Kanunda belirtilen hükümlere aykırı olmamak kaydıyla adı geçen işlemlerin bazı ayrıntılarının, ilgili Yönetmelikte yer alması doğaldır ve gereklidir.

Bu çalışmada bundan sonra 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu yerine “Kanun”, yükseköğretim kurumu ya da üniversite veya yüksek teknoloji enstitüsü yerine “üniversite”, Öğretim Üyeliğine Yükseltme ve Atanma Yönetmeliği yerine “Yönetmelik” kelimeleri kullanılacaktır. Bu kısaltmaların yapılması, metnin okunma ve anlaşılması kolaylığı açısından tercih edilmiştir.

1. Doktor Öğretim Üyesi Atanması

Doktor öğretim üyesi atama süreçlerinde hem Kanunun hem de Yönetmeliğin ilgili hükümleri üniversiteler için yol gösterici hukuk kaynaklarıdır. Bu çalışmada sırasıyla her iki kaynakta yer alan hükümlere değinerek görüşlerimizi sunmaya çalışacağız.

1.1. 2547 sayılı Yükseköğretim Kanununa Göre

Dr. öğretim üyesinin atanması konusu Kanununun 23. maddesinde yer almıştır. Buna göre; “*Yükseköğretim kurumlarında açık bulunan doktor öğretim üyesi kadroları rektörlükçe ilan edilir. İlan edilen bu kadrolara fakültelerde dekan; diğer birimlerde müdürler, biri o birimin yöneticisi biri de o yükseköğretim kurumunun dışından olmak üzere üç profesör veya doçent tespit ederek bunlardan adayların her biri hakkında yazılı mütalaa isterler. Dekan veya ilgili müdür yönetim kurullarının*

görüşünü aldıktan sonra önerilerini rektöre sunar. Atama rektör tarafından en çok dört yıl süre ile yapılır. Her atama süresinin sonunda görev kendiliğinden sona erer. Görev süresi sona erenler yeniden atanabilirler.”

Yukarıdaki yer alan hükme göre fakültelerde dekan denildikten sonra diğer birimler ifadesi ile enstitüler, konservatuvarlar, yüksekokullar, meslek yüksekokulları gibi birimlerin yöneticileri olan müdürler de dekanlar gibi adayların her biri için verilecek yazılı mütalaa komisyonunun zorunlu üyesi olacaklardır. Bu üç kişilik mütalaa yani görüş verecek oluşumun adı madde metninde jüri veya komisyon olarak belirtilmemiştir. Görüş verecek üç kişilik heyetin isminin, Fransızca kökenli olan ve seçici kurul, hakem heyeti gibi anlamları olan jüri kelimesi yerine yine Fransızca kökenli alt kurul anlamı da olan komisyon olarak ifade edilmesi daha doğru olabilir. Zira sundukları görüş, önce ilgili birim yönetim kuruluna sunulmakta, bu kurul da görüşünü oluşturup en son rektöre sunmaktadır. Bu çalışmada bundan sonra görüş/rapor istenecek üyelerden oluşan yapıya “komisyon” denecek ve bu ifade kullanılacaktır. Örneğin doktora ya da doçentlik unvanı alınırken kurulan jüri son kararı veren yapıdadır.

Doktor öğretim üyeliğine atanmada oluşturulan komisyon üyelerinin tamamının veya bir kısmının doçent veya profesörden oluşturulması gerekmektedir. Ayrıca üç kişi olarak belirtilen komisyonun bir üyesinin o üniversitenin dışından olma zorunluluğu bulunmaktadır. Bu kişinin aynı zamanda mensup olduğu üniversitede fakülte veya diğer birimlerin yöneticisi olması ya da olmaması önem arz etmemektedir. Komisyon üyelerinin adayın başvurduğu bilim alanı ile ilgili olması koşulu da Kanunda getirilmemiştir. Bu koşul getirilmiş olsaydı birim yöneticisinin üç kişilik komisyonda üye olma şartının yerine gelmesi, ancak adayın bilim alanı ile birim yöneticisi olan dekan veya müdürün bilim alanının aynı olması durumunda gerçekleşebilecekti. Bu durumun gerçekleşmesi olasılığının çok az olduğu ortadadır. Diğer iki üyenin de ilgili alanda olması şartı Kanunda yer almamaktadır. Zaten ilgili alanda olma koşulu bu üyeler için de getirilmiş olsaydı, yukarıda belirtildiği gibi bu görüşleri değişik bilim alanlarında üyelerden oluşan birim yönetim kuruluna sokulup onların da görüşüne ihtiyaç duyulmazdı.

“Doktor öğretim üyesi olarak atanabilmek için, doktora ile tıpta, diş hekimliğinde, eczacılıkta ve veteriner hekimlikte uzmanlık unvanını veya Üniversitelerarası Kurulun önerisi üzerine Yükseköğretim Kurulunca tespit edilen belli sanat dallarının birinde yeterlik kazanmış olmak gerekir.” (2547 sayılı kanun 23. maddesi (b) bendi) Doktora veya yeterlik kazanılırken bu unvanı yaptığı çalışmaları değerlendiren bir jüri kararıyla almış ve genellikle öğretim üyeliği basamaklarının ilkinde geçiş için başvurmak isteyen adaylara, doçentlikte olduğu gibi Üniversitelerarası Kurul’un devreye girip sözlü sınav ya da eserlerinin incelenmesi gibi bir aşama getirilmemiştir. Yukarıda yer verdiğimiz Kanun metninin 22.02.2018 tarihinde değişen şeklidir. Bilindiği gibi Kanunda daha önce doktor öğretim üyesi yerine yardımcı doçent tanımı yer almaktaydı. O dönemde bu kadroya atama aşamasında yabancı dilden Türkçeye, Türkçeden de yabancı dile çeviri sınavı bulunmaktaydı. Ancak, bugün için doktor öğretim üyeliği için böyle bir sınav söz konusu değildir. Günümüzde sadece, “yükseköğretim kurumları, doktor

öğretim üyesi kadrosuna atama için Yükseköğretim Kurulunun onayını almak suretiyle, münhasıran bilimsel kaliteyi artırmak amacıyla yönelik olarak, bilim disiplinleri arasındaki farklılıkları da göz önünde bulundurarak, objektif ve denetlenebilir nitelikte ek koşullar belirleyebilirler” (2547 sayılı Kanununun 23. maddesi (c) bendi) hükmü bulunmaktadır.

Bu ek koşullar; örneğin Üniversitelerarası Kurul tarafından doçentlik için öngörülen yabancı dil puanının üstünde olmamak üzere belirlenmiş bir dil puanı ile hakem süzgecinden geçmiş makale ve bazı bilimsel etkinliklere katılım gibi konularda belirlenmiş en az puanı alma şeklindedir. Dolayısıyla istenebilecek koşullar bilimsel açıdan hakem süzgecinden geçtiği için kanun koyucunun yukarıda oluşturduğu komisyonun ilgili bilim alanında olma şartı önemli görülmemiştir. Tabii bunun tam tersi bir tercih söz konusu olsaydı ilgili bilim alanında üç veya beş kişilik jüri kurulup sözlü ve/veya yazılı sınava tabii tutmak gibi koşullar getirilebilirdi.

1.2. Öğretim Üyeliğine Yükseltme ve Atanma Yönetmeliğine Göre

Doktor öğretim üyeliğine atanma konusu, Yönetmeliğin başvuru ve atanma süreci başlıklı 6. maddesinde düzenlenmiştir. Bu madde düzenlenmesinde Kanunda yer verilmeyen süreçle ilgili ek düzenlemelerin yer alması Kanunda verilen yönetmelik yapma yetkisine istinaden doğaldır. Ayrıca sürecin tüm yükseköğretim kurumlarında bir ve aksaksız işlemesi yönünden önemlidir. Örneğin; bu kadrolara başvuranlar, özgeçmişlerini, bilimsel çalışma ve yayınlarını dört nüsha olarak ilgili dekanlık veya müdürlüğe teslim eder, ilgili dekanlık/müdürlük her adayın dosyalarını görüş almak için belirlenen üç kişilik komisyona göndererek bir ay içinde yazılı görüşlerini bildirmelerini ister, görüşlerin bir ay içinde gelmemesi halinde aynı usulle belirlenen komisyon üyelerine gönderilir, hükümlerinde olduğu gibi.

Yönetmeliğin 6.maddenin 2. fıkrasında yer alan hüküm şu şekildedir; *“Fakültelerde dekan, diğer birimlerde müdür; ilan edilen kadrolar için adayların durumlarını incelemek üzere, en az biri başka üniversite veya yüksek teknoloji enstitüsünden olmak üzere adayın başvurduğu bilim alanı ile ilgili olan üç profesör veya doçent kadrosunda bulunan doçenti, ilana son başvuru tarihinden itibaren on beş gün içinde tespit eder. İlan edilen kadronun bulunduğu birimin bölüm başkanının, profesör veya doçent kadrosundaki doçent olması halinde, tespit edilecek üç profesör veya doçent kadrosundaki doçentten biri olarak belirlenmesi zorunludur.”*

Yukarıdaki düzenlemeden görüldüğü gibi Kanun metninde olan hükme göre Yönetmelikte değişiklikler getirilmiştir.

Birinci önemli değişiklik oluşturulacak komisyonun üyelerinin adayın başvurduğu bilim alanı ile ilgili olma koşuludur. Bu koşul Kanunda sadece profesör atamalarında getirilmişken doktor öğretim üyesi atamalarında unutulmuş olması düşünülemeyeceğine göre, Kanun metninde öngörülmeleyen bu husus, görüş oluşturacak komisyonun belirlenmesinde çok önemli bir temel değişikliktir.

İkinci temel değişiklik ise, “*ilan edilen kadronun bulunduğu birimin bölüm başkanının, profesör veya doçent kadrosundaki doçent olması halinde, tespit edilecek üç profesör veya doçent kadrosundaki doçentten biri olarak belirlenmesi zorunludur*” ifadesiyle yapılmıştır. Kanun metninde bölüm başkanından değil birim yöneticisi olan dekan veya müdürün zorunlu üye olacağı belirtilmişken, Yönetmelikte bölüm başkanının üstelik kadrolu doçent veya profesör olma durumunda zorunlu üye olmasının öngörülmesi açıkça Kanunla çelişir durum yaratmıştır. Kanunda birim kelimesinin bölümü kastetmediği açıktır. Zaten Yönetmelik hükmünde de “*ilan edilen kadronun bulunduğu birimin bölüm başkanının*” ifadesinden birim kelimesinin fakülte ve diğer birimleri içerdiği anlaşılmaktadır. Buna rağmen Kanun metninde ifadesini bulan birim yöneticisi yerine bölüm başkanının komisyonda yer almasını istemek açıkça Kanuna aykırı bir düzenleme olmaktadır. Birim yöneticisi ile birlikte istendiği takdirde bölüm başkanının üç kişilik komisyonda yer alması Kanuna aykırılık oluşturmayacaktır.

Ayrıca doçentlik unvanı Üniversitelerarası Kurul tarafından gerekli aşamaları tamamlayıp başarılı olanlara verilmektedir. Buna karşılık her doçent hemen kadroya atanmayabilmektedir. Yönetmelikte belirtilen kadrolu olma koşulu da Kanun metninde yer almamaktadır. Dolayısıyla bölüm başkanının doçent olması halinde, kadrolu olsun ya da olmasın, üç kişilik komisyonda yer alması da Kanuna aykırılık oluşturmayacaktır.

Ayrıca Yönetmeliğin 6.maddesinin 4. fıkrasında getirilen hüküm şöyledir; “*Dekan veya ilgili müdür yazılı görüşlerin alınmasından sonra ilk yönetim kurulu toplantısında aday veya adaylar hakkında ayrı ayrı görüş alır. Bir açık kadroya birden fazla adayın başvurması halinde yönetim kurulu gerekçeli olarak tercihini belirtir. Dekan veya ilgili müdür kanaat ve önerilerini rektöre sunar. Rektör atamanın yapıp yapılmayacağına karar vererek gerekli işlemleri yürütür.*”

Bu düzenlemeye göre, bilim alanında profesör ve/veya kadrolu olma koşulu ile doçentten oluşan komisyonun görüşleri, fakülte veya diğer birimlerde farklı bilim dallarından oluşmuş yönetim kurulu üyelerine sunulup aday ya da adaylar hakkında ayrı ayrı görüş alınmaktadır. Üstelik bir açık kadroya birden fazla adayın başvurması halinde bilim alanındaki komisyon üyeleri değil yönetim kurulu üyelerinin gerekçeli tercih belirtmesi istenmiştir. Kanunda doçentlik ve profesörlük atamalarında oluşturulan komisyonlar birden fazla adayın başvurması halinde gerekçeli tercihte bulunurken, Yönetmeliğin bu hükmünde tercihte bulunma konusu nedense bilim alanında olması öngörülen komisyona değil de farklı bilim dallarından oluşan birim yönetim kuruluna verilmiştir.

Ayrıca, doçentlik ve profesörlükte kadroya atanma süreçlerinde yönetim kurulları adayla ilgili karar alıp, kararı atama için rektöre gönderirken, doktor öğretim üyeliğine atanma işleminde birim yönetim kurulları sadece görüş oluşturmaktadır.

Yukarıda yer verdiğim Kanun ile Yönetmelik hükümleri arasındaki farklar, üniversitelerde doktor öğretim üyesi atama süreçlerinde farklı uygulamalara neden olabilmektedir. Esasen Kanun birinci derece de Yönetmelik ikinci derecede hukuk kaynağıdır. Çelişki varsa Kanun esas alınır. Ancak

üniversitelerde, öğretim üyelerinin atama süreçlerinde daha ayrıntılı düzenleme hükümleri içermesi nedeniyle sadece Yönetmelik hükümlerine bakılırken bazılarında da Kanun hükümlerine göre işlem yapıldığı görülmektedir.

Bunun sonucunda, doktor öğretim üyelerinin atamalarında Yönetmeliğe göre oluşturulan komisyon, adayın bilim alanında ve kadrolu olma koşuluna dikkat edilerek biri bölüm başkanı olmak üzere belirlenirken, Kanun hükmüne göre hareket edenler ise komisyonu oluştururken, üyelerin adayın bilim alanında olmasına dikkat etmeden ve birim yöneticisi olan dekan veya müdürün zorunlu üye olduğu şekilde, bölüm başkanını üye yapmadan oluşturabilmektedir.

Bazı üniversiteler ise, Kanun hükmünde bölüm başkanı üye olamaz diye bir hüküm bulunmadığından hem Kanun hem de Yönetmelik hükümlerini beraber değerlendirip, dekan/müdürle birlikte bölüm başkanını komisyon üyesi yapıp başka üniversitelerden bir üye ile üç kişilik komisyonu oluşturabildiği gibi, adayın bölüm başkanı ile bir sıkıntılı bir ilişkisi varsa Kanun metnini gösterip bölüm başkanını komisyon dışında tutma, ya da adayın birim yöneticisi olan dekan/müdürle bir sorunu varsa Yönetmelik hükmünü gösterip bölüm başkanını komisyon üyesi yapıp birim yöneticini dışarıda bırakma yoluna gidebilmektedir.

2. Doçent Atanması

Doçent atanması süreçlerinde de hem Kanun hükümleri hem de Yönetmelik hükümleri dikkate alınarak atama işlemleri yapılmaktadır.

2.1. 2547 sayılı Yükseköğretim Kanununa Göre

Doçent unvanına sahip öğretim üyesinin atanması konusu Kanununun 24. maddesinde yer almıştır. Buna göre;

“d) Yükseköğretim kurumları, doçent kadrosuna atama için, doçentlik unvanına sahip olmanın yanında Yükseköğretim Kurulunun onayını almak suretiyle, münhasıran bilimsel kaliteyi artırmak amacıyla yönelik olarak, bilim veya sanat disiplinleri arasındaki farklılıkları da göz önünde bulundurarak, objektif ve denetlenebilir nitelikte ek koşullar belirleyebilirler. Yükseköğretim kurumlarının belirlediği ek koşullar arasında sözlü sınavın yer alması halinde bu sınav Üniversitelerarası Kurul tarafından oluşturulacak jürilerce yapılır.

e) Doçentlik unvanına sahip olanlar yükseköğretim kurumları tarafından ilan edilen doçent kadrolarına başvurur. Doçent kadrosuna başvuran adayların durumlarını incelemek üzere rektör tarafından, varsa biri ilgili birim yöneticisi, en az biri de o üniversite dışından olmak üzere üç profesör tespit edilir. Bu profesörler her aday için ayrı ayrı olmak üzere birer rapor yazarlar ve kadroya atanacak birden fazla aday varsa tercihlerini bildirirler. Üniversite veya yüksek teknoloji enstitüsü yönetim kurulunun bu raporları göz önünde tutarak alacağı karar üzerine, rektör atamayı yapar.”

Yukarıda belirtilen madde düzenlemesinden görüleceği üzere doçent atamasında, adaylar hakkında rapor yazmaları istenen komisyonun üç profesörden oluşturulması istenmiştir. Bu komisyon üyelerinden birinin “varsayılan ilgili birim yöneticisi” olması koşulu bulunmaktadır. Cümleden olmama hali düşünülmüşse de olduğu zaman birim yöneticisinin üç kişilik komisyonun zorunlu üyesi olma hali zorunlu tutulmuştur. Ayrıca kadroya atanacak birden fazla adayın olması durumunda hangi adayın atanacağına dair tercih yapmaları bu komisyondan istenmiştir. Komisyon üyelerinin raporları üniversite yönetim kurulunda görüşülecek, “bu raporları göz önünde tutarak” alınacak karar üzerine, rektör atamayı yapacaktır.

Burada önemli olan husus komisyonu oluşturan üç profesörden gelen raporların karar oluşturmayacağı, üniversite yönetim kurulunun karar alacağıdır. Madde metninde yer alan ifade ile bu raporlar üniversite yönetim kurulunca göz önüne alınsa da, raporların aksine bir karar alınıp alınmayacağı konusu da tartışmalıdır. Zira raporlara uyulması istenseydi, bu durum açıkça belirtilirdi. Ayrıca raporların sonucu karar oluştursaydı neden üniversite yönetim kurulu devreye girsin, diye düşünmek de mümkündür. Bu görüşlerin aksine, bu raporlar göz önünde tutularak karar alınması istenmişse, raporların sonucu doğrultusunda karar alınması gerekir aksi düşünülemez yorumu da yapılabilir.

2.2. Öğretim Üyeliğine Yükseltme ve Atanma Yönetmeliğine Göre

Doçentliğe atanma konusu, Yönetmeliğin atanma süreci başlıklı 11. maddesinde düzenlenmiştir. Bu madde düzenlemesinde de Kanunda yer verilmeyen ama süreçle ilgili ek düzenlemelerin yer alması doğaldır. Zaten atanma süreci ile ilgili Kanun hükümleri yanında Yönetmelik çıkarılması gereği de bu hususlar içindir. Örneğin; rektörün, aday veya adayların özgeçmişlerini, bilimsel çalışma ve yayınlarını kapsayan dosyaları belirlenen profesörlere göndererek kişisel raporlarını bir ay içinde bildirmelerini istemesi, dosya inceleme sonuçlarının bir ay içinde gelmemesi halinde aynı usulle tespit edilen başka profesörlere dosyaların incelenmesi için gönderilmesi gibi. Yönetmelikte doktor öğretim üyeliği kadrolarına başvuranların dosyalarını dört nüsha teslim etmesi hüküm altına alınmışken doçentlik başvurusunda dosyaların kaç nüsha olması konusuna değinilmemiş olduğu göze çarpmaktadır.

Yönetmeliğin atanma süreci başlıklı 11. maddenin 1 ve 4. fıkraları aşağıdaki gibidir.

“(1)Rektör, ilan edilen doçent kadrosuna başvuran adayların durumlarının incelenmesi için en az biri başka üniversite veya yüksek teknoloji enstitüsünden olmak üzere adayın başvurduğu bilim alanı ile ilgili olan üç profesörü, ilana son başvuru tarihinden itibaren on beş gün içinde, sözlü sınavın yapılması halinde ise sözlü sınavların bitiş tarihinden itibaren on beş gün içinde tespit eder. İlan edilen kadronun bulunduğu birimin bölüm başkanının profesör olması halinde, tespit edilecek üç profesörden birinin bölüm başkanı olması zorunludur.

(4) *Rektör dosya inceleme sonuçlarına dayanarak, üniversite veya yüksek teknoloji enstitüsü yönetim kurulunun gerekçeli görüşünü de aldıktan sonra atama hakkındaki kararını verir.*”

Kanun metni ile Yönetmelik arasındaki birinci önemli değişiklik, oluşturulacak komisyonun üyelerinin adayın başvurduğu bilim alanı ile ilgili olma koşuludur. Bu koşul Kanunda sadece profesör atamalarında getirilmişken doktor öğretim üyesi ile doçent atamalarında unutulmuş olması düşünülemeyeceğine göre, Kanun metninde öngörülmeyen bu husus aday ya da adaylar hakkında rapor verecek üç kişilik profesörlerden oluşacak komisyonun belirlenmesinde çok önemli bir temel değişikliktir.

Adayın başvurduğu bilim alanı ile ilgili üç profesörün belirlenmesi koşulunun Kanunda yer almaması bana göre çok isabetli olmuştur. Zira Üniversitelerarası Kurul tarafından yürütülen süreçler sonunda doçent olarak bu unvanı taşıyan öğretim üyesinin bu aşamayı geçerken özgeçmişlerini, bilimsel çalışma ve yayınlarını inceleyen adayla aynı bilim alanında oluşturulan beş kişilik jüri kararından sonra kadroya atanma aşamasında üç kişilik ikinci bir komisyon oluşturup görüşlerine başvurulması özellikle üniversite içi atamalarda anlamsız olabilecektir. Dikkat edilirse tüm kadro atama aşamalarında jüri ifadesi yoktur. Doktora ve doçentlikte bu unvanlar kazanılırken jüri vardır. Doçent atanmasında adayın üniversite tarafından getirilen özel koşulları sağlayıp sağlamadığına, öngörülen puanı alıp almadığına bakılıp, görüş oluşturulması ve ilan edilen doçent kadrosuna başvuran doçent unvanı taşıyan adaylar için üç profesörden oluşan komisyon kurmadan, doğrudan üniversite yönetim kurulunun kararına göre, rektör tarafından atama yapılması seçeneklerden biridir.

Ancak özellikle doçentlik unvanı kazanılırken eser inceleme aşamasını geçen adayların girdiği sözlü aşaması 22.02.2018 tarihinde Kanunla kaldırılmış, üniversitelerin doçent unvanı almış öğretim üyelerini kadrolarına atama aşamasında Üniversitelerarası Kurul tarafından düzenlenen sözlü sınavı geçme koşulu getirebileceği hüküm altına alınmıştır. Bu değişiklik nedeniyle bazı üniversitelerin sözlü sınavdan başarılı olma koşulu getirmesi yanında adayla aynı bilim alanında kendi kuracağı komisyonda, adayın çalışmalarının niteliklerini belirlemek hakkımdır ve üniversite özerkliğinin gereğidir diye düşünceleri de doğaldır. Bu nedenle özellikle üniversite dışından doçentlik kadrosuna başvuran adayın çalışmalarını nicelik yanında nitelik açısından da değerlendirmek isteğini makul karşılamak gereklidir. Ancak bu konuda Kanun değişikliği yapılması gereği vardır. Bu konudaki önerimize çalışmanın sonuç kısmında yer verilmiştir.

İkinci önemli değişiklik ise, *“ilan edilen kadronun bulunduğu birimin bölüm başkanının, profesör olması halinde, tespit edilecek üç profesörden birinin bölüm başkanı olması zorunludur”* ifadesiyle yapılmıştır. Kanun metninde bölüm başkanından değil varsa birim yöneticisi olan dekan veya müdürün zorunlu üye olacağı belirtilmişken, Yönetmelikte bölüm başkanının profesör olma durumunda zorunlu üye olmasının öngörülmesi açıkça Kanunla çelişir bir durum yaratmıştır. Kanunda birim kelimesinin bölümü kastetmediği açıktır. Zaten Yönetmelik hükmünde de *“ilan edilen kadronun*

bulunduğu birimin bölüm başkanının” ifadesinden birim kelimesinin fakülte ve diğer birimleri içerdiği görülmektedir. Buna rağmen Kanun metninde ifadesini bulan birim yöneticisi yerine bölüm başkanının komisyonda yer almasını istemek açıkça Kanuna aykırı bir düzenleme olmuştur.

Üçüncü önemli değişiklik, Kanunda üniversite yönetim kurulunun gelen raporları göz önünde tutarak alacağı karardan bahsedilmişken, Yönetmelikte *“rektörün dosya inceleme sonuçlarına dayanarak, üniversite veya yüksek teknoloji enstitüsü yönetim kurulunun gerekçeli görüşünü de aldıktan sonra atama hakkındaki kararını verir.”* hükmünün yer almasıdır. Görüldüğü gibi ilgili yönetim kurulun raporları göz önünde tutarak karar alması Kanun hükmü iken kaldırılmış, üniversite yönetim kurulunun gerekçeli görüşü ifadesi getirilmiştir. Gelen raporların sonuçlarına dayanarak karar alma ifadesi rektör için getirilmiştir.

Yukarıda yer verdiğimiz hususlarda Kanun ile ilgili Yönetmelik arasındaki farklar sonucu üniversitelerde doçentlik kadrosuna atama süreçlerinde de farklı uygulamalar görülmektedir.

3. Profesör Atanması

Profesörlüğe atanma süreçlerinde de hem Kanun hükümleri hem de Yönetmeliğin profesörlüğe atanma ile ilgili hükümleri dikkate alınarak atama işlemleri yapılmaktadır.

3.1. 2547 sayılı Yükseköğretim Kanununa Göre

Profesörlüğe atanma konusu Kanununun 26. maddesinde yer almıştır. Buna göre;

“Profesörlüğe yükseltilerek atamada; doçentlik unvanını aldıktan sonra en az beş yıl süreyle, açık bulunan profesörlük kadrosu ile ilgili bilim alanında çalışmış olmak, doçentlik unvanını aldıktan sonra, ilgili bilim alanında özgün yayınlar veya alımlar yapmış olmak, gerekir.Üniversiteler, profesörlüğe yükseltilerek atama için aranan bu asgari koşulların yanında, Yükseköğretim Kurulunun onayını almak suretiyle, münhasıran bilimsel kaliteyi artırmak amacıyla yönelik olarak, bilim disiplinleri arasındaki farklılıkları da göz önünde bulundurarak, objektif ve denetlenebilir nitelikte ek koşullar belirleyebilirler.

Profesörlüğe yükseltilerek atama yapılabilmesi için; üniversitelerde veya yüksek teknoloji enstitülerinde atama yapılacak olan profesörlük kadroları, rektörlük tarafından ilan edilir. Profesörlük kadrosuna başvuran adayların durumlarını ve bilimsel niteliklerini tespit etmek için üniversite veya yüksek teknoloji enstitüsü yönetim kurulunca en az üçü başka üniversitelerden veya yüksek teknoloji enstitülerinden olmak üzere ilan edilen kadronun bilim alanıyla ilgili beş profesör seçilir. Bu profesörler her aday için ayrı ayrı olmak üzere birer rapor yazarlar ve kadroya atanacak birden fazla aday varsa tercihlerini bildirirler. Üniversite veya yüksek teknoloji enstitüsü yönetim kurulunun bu raporları göz önünde tutarak alacağı karar üzerine, rektör atamayı yapar.”

Dikkat edilirse profesörlüğe yükseltilerek atama ifadesi ile hem profesör unvanı verilmesi hem de kadroya atama işlemleri aynı süreç sonunda gerçekleştirilmektedir. Sadece profesörlük ile ilgili

süreçte ilan edilen kadronun bilim alanıyla ilgili komisyon oluşturma ifadesi yer almıştır. Görüldüğü gibi Kanun seçilecek komisyon üyelerinin bilim alanıyla ilgili olmalarını istemişse bu konuda açık hüküm getirmektedir. Bu nedenle doktor öğretim üyesi ve doçentlik atama süreçlerinde bu hususun Kanunda unutulmuş olma imkânı da yoktur. Rapor yazacak komisyonun beş kişilik oluşması, en az üçünün başka üniversitelerden olmak üzere oluşturulması öngörülmüştür. İlan edilen kadronun bilim alanıyla ilgili beş profesör olması istenince başvuru kadronun olduğu birimin yöneticisi ifadesine de yer verilmemiştir.

Bilim alanıyla ilgili olmak kaydıyla birim yöneticisi dekan/müdür ya da profesör bölüm başkanının oluşturulacak beş kişilik komisyon üyesi olmalarına engel bir durum da yoktur. Kadroya atanacak birden fazla adayın olması halinde tercih belirtme görevi beş kişiden oluşan komisyon üyelerine verilmiştir. Burada bu düzenlemeye getireceğimiz önemli bir eleştiri, beş kişilik bilim alanında seçilen profesörlerin adaylar hakkında ayrı ayrı rapor yazmalarına karşı, karar verme işlevinin üniversite yönetim kuruluna verilmesidir. Aday ya da adaylar hakkında gelen raporlar olumlu ise ve birden fazla aday varsa tercihleri de komisyon üyeleri tarafından gerekçeli belirtilmişse, karar verecek yönetim kurulu üyeleri hangi ölçüte göre karar verecektir. Ayrıca adayla ilgili hazırlanacak raporlarda, bilimsel veya sanatsal nitelikleri ve çalışmalarının değerlendirilmesi yanında, adayların yöneticilik, yapıcılık ve geliştiricilik özellikleri ile bilim ve sanat adamı yetiştirme konusundaki çabalarının ayrıntılı olarak belirtilmesi isteği aşağıda görüleceği gibi Yönetmelikte vurgulandığına göre, üniversitelerin yönetim kurullarına karar süreçlerinde dikkate alacakları başka bir unsur da kalmamış gibidir. Üniversite yönetim kurulunda, adayların yaşı, cinsiyeti, sosyal medya paylaşımları, siyasi görüşü, üyesi olduğu kuruluşlar ve bunun gibi objektif olmayan hususlar konuşularak tartışma yaşanması ve bunun sonunda karar verilmesi düşünülemeyeceğine göre, gelen raporlar doğrultusunda Kanun istediği için karar veriyormuş gibi gündeme alınıp, imzalar atılmaktadır. Bu konu da değişikliğin yapılması yerinde olacaktır.

3.2. Öğretim Üyeliğine Yükseltme ve Atanma Yönetmeliğine Göre

Profesörlüğe atanma konusu, Öğretim Üyeliğine Yükseltme ve Atanma Yönetmeliğinin atanma süreci başlıklı 15. maddesinde düzenlenmiştir. Buna göre;

“Profesörlük kadrosuna başvuran adayların durumlarını ve bilimsel veya sanatsal niteliklerini tespit etmek için üniversite veya yüksek teknoloji enstitüsü yönetim kurulunca, en az üçü başka üniversite veya yüksek teknoloji enstitüsünden olmak üzere ilan edilen kadronun bilim veya sanat alanı ile ilgili en az beş profesör, ilana son başvuru tarihinden itibaren bir ay içinde seçilir. Bu profesörler belgelerin kendilerine verildiği tarihi izleyen iki ay içinde her aday için ayrı ayrı olmak üzere birer rapor hazırlar ve kadroya atanmak üzere müracaat eden birden fazla aday varsa tercihlerini bildirir. Bu raporlarda adayların bilimsel veya sanatsal nitelikleri ve çalışmaları değerlendirilir, yöneticilik, yapıcılık ve geliştiricilik özellikleri ile bilim ve sanat adamı yetiştirme konusundaki çabaları ayrıntılı olarak belirtilir.

Dosya inceleme raporlarının iki ay içinde gelmemesi halinde aynı usulle tespit edilen başka profesörlere dosyalar incelenmesi için gönderilir. Üniversite veya yüksek teknoloji enstitüsü yönetim kurulunun dosya inceleme raporlarını göz önünde tutarak alacağı karar üzerine, rektör tarafından atama yapılır.”

Yukarıda yer alan Yönetmelik hükümlerine bakıldığında Kanunda yer alan hükümlere ters düşmeyen düzenlemelerin yapıldığı, özellikle ilana son başvuru tarihinden itibaren bir ay içinde beş profesörün belirlenmesi ile bu üyelerin belgelerin kendilerine verildiği tarihi izleyen iki ay içinde her aday için ayrı ayrı rapor düzenlemesi gibi usul konularında açıklık getirilmiştir.

Sonuç

Bu çalışmada, doktor öğretim üyesi, doçent ve profesörden oluşan öğretim üyeliği kadrolarına atanma süreçlerindeki, Kanun ve Yönetmelik hükümlerini karşılaştırırken bazı önerilere kısaca yer verilse de esasen genel değerlendirme ve önerilerimize bu bölümde yer verilmiştir.

02.11.2018 tarihli Resmi gazetede yayımlanan “Devlet Yükseköğretim Kurumlarında Öğretim Elemanı Norm Kadrolarının Belirlenmesine ve Kullanılmasına İlişkin Yönetmelik” bazı bölümlerde akademik kadrolara atanma konusunda güçlükler getirince, adaylar buldukları yükseköğretim kurumu dışındaki kadro ilanlarına başvurularını yöneltebilmektedirler. Kısaca Norm Kadro Yönetmeliği diye bilinen Yönetmeliğe uygun ilan edilen bir kişilik öğretim üyesi kadrolarına yapılabilecek muhtemel birden fazla başvuru halinde, yukarıda ayrıntıları belirtilen şekilde aday veya adaylar hakkında görüş/rapor düzenlemek amacıyla oluşturulacak komisyon üyelerinin mevzuata uygun oluşturulmasına dikkat edilmesi daha da önem kazanmıştır.

Şimdiye kadar üniversitelerde ilan edilen kadroya üniversite dışından başvuru genelde olmadığı için görüş/rapor istenecek komisyonların oluşumuna dikkat edilmeyebilmektedir. Ancak, yukarıda belirtilen nedenle öğretim üyesi ilanlarına, ilanda yer verilen kadro sayısından fazla başvuru olacağı açıktır. Zira Norm Kadro Yönetmeliği sıkışıklığı karşısında getirilen hükümler ve bunların getiriliş gerekçesi göz önüne alınırsa, ilgililere atanmanız için farklı üniversitelere başvurun mesajı da verilmektedir. Bu durumda kadroya atama işlemine karşı atanma şansı bulamayan adayların atama işleminin iptali için yargı organına başvurulmasına da şaşırılmamak gerekir. İlgililerin yaşadıkları kadro sorunları nedeniyle yargı yolunu da kullanmak istemeleri daha doğal olabilecektir. Böyle bir durumda yargı organının, esasa geçmeden atama sürecindeki görüş/rapor alınacaklarla ilgili belirleme şekli Kanun hükümlerine aykırı ise, usul açısından atamanın iptali söz konusu olabilecektir. Bu nedenle üniversite yöneticilerinin, öğretim üyeliği kadrolarına atama işlemlerinde Kanun hükümlerine uyma zorunlulukları nedeniyle bu konuda dikkatli olmaları gerekmektedir.

Yukarıda belirtilen nedenle üniversitelerin ilanlarında belirttikleri kadrolara üniversite içinden ve dışından başvurular artınca, üniversite yönetimlerinin atanmasını istedikleri kişilerin akademik çalışma konularının detayını ilanlarında yazmaları neredeyse tüm üniversitelere görülmektedir. Bu

konu, medya organlarında çok sayıda eleştiri alınca en sonunda Yükseköğretim Kurulu Denetleme Kurulu Başkanlığı web sayfasında bir bilgi notu Nisan 2019 tarihinde paylaşılmış ve adeta sadece bir kişinin başvuru yapabileceği şekilde yapılan ilanlarda, “*ek koşulların bir adayın işareti edecek biçimde spesifik olarak belirlendiği ve böylece ilana diğer adayların katılımının engellendiği*” hatta “*yüksek lisans ya da doktora tez başlıklarının ek koşul olarak belirlendiği*” belirtilerek bu durumun kısıtlayıcı ve rekabeti engelleyici olduğu ifade edilmişti.

Ayrıca yapılan açıklamada, “*üniversitelerin çıkmış olduğu ilanlarda belirlediği ek koşulların kişiyi tanımlamaya yönelik olarak akademik rekabeti engelleyecek nitelikte olmasının, Anayasanın eşitlik ilkesine ve Yükseköğretim Kanununa aykırılık teşkil edeceği, tesis edilen işlemin dava konusu edilmesi halinde yargı makamları tarafından atama işleminin iptal edileceği...*” de belirtilmiş ve yargı kararı örnekleri verilmiştir.

Kişiyeye özel nitelikler yazılı ilanların yanlışlığı hatta hukuka aykırılığı açıktır. Ancak, neden herkesin kolayca görebileceği yanlışlığı üniversiteler yapıyor diye düşününce, çok büyük oranda kendi kadrolarında bulunan öğretim elemanlarının, doktor öğretim üyesi, doçent, profesör kadrolarına atanırken başka başvuruların olması halinde kendi elemanlarını ya da istedikleri kişileri atama da zorlanacakları düşüncesi üniversiteleri bu yola yöneltmektedir. Üniversiteler, birden fazla başvuru halinde kimin ilan edilen kadroya atanması gerektiği görüşünü belirtecek üyelere, tercihlerini aktarmak isteseler bile bunun güçlüğü açıktır. Bu tercih komisyon üyelerine aktarılsa bile, üyelerinin bu yönde karar verip vermeyeceği şüphelidir. Atama, komisyon üyelerinin tercihi dışında yapılırsa da, işlemin yargı konusu yapılması olasılığı vardır. Bu durum karşısında daha kolay yol olarak bu şekilde “*kişiyeye özel*” ilan yolu denenmektedir. Bazı üniversiteler neredeyse atanacak kişiyi tanımlar nitelikte ilan verip atamaları yapınca, bizde aynı yöntemle ilana çıkılmalı diyen üniversitelerin sayısı da artmaktadır.

Önerim; Kanunda ve ona dayalı çıkarılan atama konusundaki Yönetmelikte değişiklik yapılarak, üniversitelerin kendi kadrolarında bulunan ve atama koşullarını taşıyan elemanları için ilana çıkmadan atama işlemlerini yapmalarına olanak sağlamaktır. Üniversitelerin kadro ilanlarının ancak, kendi elemanları dışında ilgili alan ve kadro türü belirtilerek yani üniversite bünyesi dışında öğretim üyesi ihtiyacı olma durumunda yapılmasını sağlayacak düzenlemeyi yapmakla sorun çözülebilir.

Bu konuda, üniversiteler kendi elemanlarının bir üst kadroya atanmasını istemedikleri takdirde, ilana çıkarlar ve kendi elemanları ilana başvuramazlar. Yani bir üniversite ilana çıkınca bu ilanın kendi elemanları için olmadığını gerçekte o alanda o unvanında öğretim elemanı aradığını herkes bilir. Bu hususun en azından gündeminizde olması gereken hususu çözmeye tartışılabilir olduğunu düşünüyorum. (Nezih Varcan, Anadolu Üniversitesinde Bir Ömür Anılar Düşünceler, ISBN: 978-975-8675-13-5, Nisan Kitabevi. Mart,2020,Sh.362)

Üniversite öğretim üyeliklerine atanma aşamasında Kanunda “*atama*” işleminden bahsedilmişken, Yönetmelikte ise “*atanma*” ifadesi kullanılmıştır. Bu nedenle çalışma okunurken atama

ve atanma ifadelerinin farklı kullanımının bu düzenlemelere dayalı olduğu bilinmelidir. Öğretim üyeliğinin ilk aşamasındaki doktor öğretim üyeliğine atanma işleminde yükseltilerek atanma ifadesi kullanılmamıştır. Aslında bu aşamada da doktor ya da asistan doktor unvanlı bir kişinin yükseltilerek atanması söz konusudur. Üniversitelerin kendilerinin getirdiği atama koşullarını yerine getirip getirmediğine, kadronun ilan edildiği birimin yöneticisi olan dekan/müdür ya da yardımcıları ile ilgili bölümün başkan ya da yardımcısı nicelik açısından bakabilir. Bu komisyonun üç kişiden oluşması da mümkündür. Koşul sağlanmışsa atamanın doğrudan rektör tarafından yapılması yeterli olur. Aynı kadroya birden çok aday başvurmuşsa gerekçeli tercihi ilgili birimin yönetim kurulunun yapması tercih edilebilir.

Doktor öğretim üyeliğine atanma işleminde adayın bilim alanı ile ilgili olma koşulu ile bir komisyon kurulması halinde, bir jüri tarafından kabul edilen doktora çalışması tekrar değerlendirmeye tabi tutulamayacağına göre, hakem süzgecinden geçerek yayımlanmış makaleleri ilgili alan üyelerinin incelemesi ne kadar doğru olur. Ayrıca, şimdi olduğu gibi bu incelemeden sonra birimin yönetim kurulu da görüş oluşturacaksa bilim alanından komisyon oluşturulmasına gerek yoktur. Aynı durum doçentlik aşamasında da söz konusudur. Eserlerinin ilgili bilim alanında oluşan jüri tarafından incelenmesi ile doçent unvanı almış bir kişi için özellikle kadrosunun bulunduğu yükseköğretim kurumu tarafından tekrar adayla aynı bilim alanında üç kişilik bir komisyon kurulması da anlamlı değildir.

Öğretim üyeliğine hangi aşamada olursa olsun atamalarda, özellikle üniversite dışından bir başvuru varsa adayların yayınlarının nitelik açısından incelenmesi için o üniversitenin, adayın bilim alanı ile ilgili bir komisyon kurması ve çalışmaların başvurulan üniversitenin aradığı özelliklerine uyup uymadığının saptaması isteği de anlamlıdır. Bu inceleme sonucu olumsuz ise başvuru ret edilir. Aksi halde kabul sonucuna dayalı rektör atamayı yapar.

Öğretim üyeliğine atanma aşamasında sadece doçent unvanının alınması süreci üniversiteler dışında Üniversitelerarası Kurul tarafından düzenlenmektedir. Bilim uzmanlığı, doktora, doktor öğretim üyeliği ve profesörlük unvanlarının kazanılması aşamaları Kanun ve Yönetmelik hükümleri çerçevesinde üniversitelerce yürütüldüğüne göre doçentlik eser incelemesinin de kadroya atama aşamasında sözlü sınav istenmişse sözlü sınavın da diğer aşamalarda olduğu gibi ilgili yasal düzenlemelere bağlı olarak üniversiteler tarafından yapılması kanımca doğru olanıdır.

Öğretim üyeliklerine atanma süreçlerinde üniversite içinden veya dışından başvuran adayların bilim alanı ile ilgili üç ya da beş kişilik bir komisyon oluşturulması tercihi varsa, bu komisyonun karar verici işlevinin de olması yapılacak Kanun değişikliği ile sağlanmalıdır. Zira bu komisyonun görüşünü farklı bilim alanlarından oluşan birim yönetim kuruluna getirip görüş veya karar almalarını istemek anlamlı olmaz hatta daha açık ifadeyle yanlış olacaktır. Bilim alanında oluşturulacak komisyon görüşü rektöre sunulur. Rektör de atama işlemini gerçekleştirir.

Öğretim üyeliği kadrolarına atanma konusunda ilan aşamasından görüş alınacak üyelerin oluşumuna kadar olan süreçte, yaşanan bazı sıkıntılar sonucu belirtmeye çalıştığım öneriler benimsenirse de Yükseköğretim Kurumunun, Yönetmelik hükümlerinin Kanunun aynı konudaki hükümleriyle ters düşmeyecek düzenlemeleri yapma konusunda gereğini yapması yerinde olacaktır. Yönetmelik hükümlerinin doğru olduğu düşünülüyorsa Kanununun bu konudaki hükümlerinin değiştirilmesi, Kanun hükümlerinin doğru olduğu düşünülüyorsa ilgili Yönetmelik hükümlerinin değiştirilmesi gereği açıktır.

Kaynakça

2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu

Öğretim Üyeliğine Yükseltme ve Atanma Yönetmeliği

Devlet Yükseköğretim Kurumlarında Öğretim Elemanı Norm Kadrolarının Belirlenmesine ve Kullanılmasına İlişkin Yönetmelik

Varcan, N. 2020. *Anadolu Üniversitesinde Bir Ömür Anılar Düşünceler*, ISBN: 978-975-8675-13-5, Nisan Kitabevi